

SZÉCSÉNY PÁL,

KALOCSAI ÉRSEK

ÉLETRAJZA.

IRTA

PADOS JÁNOS.

PESTEN.

LAUFFER ÉS STOLPNÁL.

1862.

PEST, 1862.

Nyomatott Gyurian Józsefnél. Lipót-utca 5. sz.

ELŐSZÓ.

Szécsény Pálnak általam irt életrajza nem valami különös mű. Ezt megismerem: de annyit jó lélekkel mondhatok, hogy mindenesetre több, mint amit még eddig más valaki e tárgyat illetőleg összeállított; mert az adatok gyűjtésén és szerkesztésén, valamit mégis csak dolgoztam. És így azt, hogy a meglevő kutfői apparatus hasznosítását meg sem kísértettem volna, még a roszakarat sem mondhatja. Ennélfogva hiszem, hogy munkám, ha nem tökéletes is, még sem egészen megvetendő. Közrebocsátom azt, azon szándékkal: hogy ha valakinek még kedve tellenék, ezen, bővebb tanulmányozásra minden tekintetben érdemes tárgyat, újra földolgozni; látván az én munkámban a hiányokat, és figye-

lembe vevén a reá netalán következő birálatokat, fáradsága ezáltal is megkönnyíttessék. Előlegesen is kijelentvén: miszerint ha valaki munkámban hibát vagy hiányt talál, annak a tudomány érdekében földerítését, illetőleg pótlását, jőjön az bárkitől, a legnagyobb köszönettel fogadom, sőt kérem. De ha valaki, anélkül hogy utbaigazítana, vagy újabb adattal gazdagítana, a szerényebb törekvéseket fitymálva, egyedül csak azt akarná mondani, hogy neki nagyobb történelmi apparatusa van, annak nincsen semmi válaszom.

Pest, télutó 10. 1862.

Pados János.

KÚTFŐK ÉS FORRÁSOK.

Acta decorem familiae Comitum Széchenyi concernentia Tom. I. N. 2. A gr. Széchenyi nemzetség levéltárában, Sopronyban. — Nic. Benger, Annalium Eremitae Coenobiticorum, Ord. Fratr. Eremitarum S. Pauli Primi Eremitae Vol. II. — Ign. Pongrácz, Triumphus Pauli. Kölesy Vincze és Melzer Jakab által kiadott Nemzeti Plutárkus. — J. Lehóczky, I. Regni Hungariae et Partium Eidem annexarum Stemmatalogia. — Math. Belii Notitia Hungariae Novae Geogr. Historica. Part. I. Cis-Danubianae T. III. — St. Katona, Historia Metrop. Colocensis Ecclesiae; és ugyanattól: Hist. Crit. Regum Hungariae. — Jac. Ferd. de Miller, Epistolae Archiepiscoporum Georgii Strigon. et Pauli Colocensis e Comit. Szécsényi. — II. Rákóczy Ferencz emlékirata a magyar hadjáratról, kiadva Ráth Károlytól. — Magam életének s azalatt történt állapotoknak emlékezetes folyási, gr. Károlyi Sándortól. Eredetije a gr. Károlyi nemzetség pesti levéltárában. — Történelmi kalászkok. A vargyasi Dániel család irattárában levő kéziratok után kiadá Dániel Gábor, szerkeszté Thaly Kálmán. — Fr. Wagner, Historia Josephi Caesaris. — Lányi K. Magyarföld Egyháztörténetei. — Szalay L. Magyarország Története. — Joan. Róka, Vitae Vesprimiensium Praesulum. Pauer Ján. Az egyh. rend érdeme Magyaror. történetében.

„Illi sine dubio neminem praefero fide, constantia,
magnitudine animi, in patriam amore.“

Cornel. Nep. in vita Thrasybuli.

nagy férfiak közül némelyek úgy tűnnek föl, mint a nap, melly mielőtt a földön széttárasztaná ragyogó sugarát, a hajnal bibor fényében jelenti magát, és csak lassanként emelkedik föl a dél magasságára; mások pedig inkább hasonlítanak a meteorhoz, melly anélkül hogy tudnók, honnan jött, hirtelen támad, és befutván égi pályáját, midőn szétpattanik, akkor legfényesebb. SZÉCSÉNY PÁL*) ez utóbbiakhoz tartozott.

Születéséről és gyermekéveiről, minden kutatásaim daczára sem birtam többet kinyomozni, hanem hogy atyja, Szécsény Lőrincz, Györgynek, az áldornagynak testvére, és Mihálynak, 1566-ban veszprémi várparancsnoknak fia¹⁾ anyja Gallin, vagy mint máshol olvasom, Gellén Judith volt.²⁾

*) Igy találom az ő nevét aláírva saját leveleiben; néha, de igen ritkán, írja magát Széchény-nek. Nagybátyja, György áldornagy, Széchényit, Széchénit, és Széchényt is irt.

¹⁾ Lehóczky Stemmatalogia. P. II. p. 371. Róka eziránt kétséghen volt, midőn írta: „*Fraterne is etiam, an tantum Patruelis Strigoniensis Metropolitae Georgii? id dubium; at certe religiosus D. Pauli exstiterit.*“ Vitae Vespriensium Praesulum p. 465.

²⁾ Nemzeti Plutárkus IV. d. 85. l.

Született 1642. Gyöngyösön, Heves vármegyében.¹⁾ És ezzel meg kell elégednünk. Úgy vagyunk vele, mint a folyam-mal, melynek ha forrását keressük, kiesiny az, és könnyen kimeríthető; de ha követjük kezdett útjában, mindig nagyobb és hatalmasabb lesz; míg végre városokat éltet, országot és népet boldogít.

Hogy az apai háznál gondos neveltetésben részesült, és hogy már kora ifjúságában észtehetségének, tudomány-szeretetének és nemes jellemének bizonyosságát adá; azt ha sehol följegyezve nem olvasnók is, a következők minden kétségen túl helyezik.

1662. mart. 22. már Bondorffon, Sopronytól $\frac{1}{4}$ órányira, találjuk őt, a remete sz. Pál szerzetének zárdájában; hol ugyanazon napon, a szerzetes fogadást letevén.²⁾ — Nem

¹⁾ A Kölesy Vince és Melzer Jakab által kiadott Nemzeti Plutárkus IV. kötetében, világos szavakkal ezt olvasván: „Szécsény Pál kalocsai érsek eredetét régi magyar nemes, utóbb grófi méltóságra emelt familiából, életét pedig *Neográdvármegye mezővárosában Gyöngyösön* . . . vette; kétségem támadt aziránt: ha valljon nincsen-e Nógrád vármegyében valamelly Gyöngyös nevezetű hely, — mint van például Somogyban; és ha nincs, valljon nem tartozott-e a hevesmegyei Gyöngyös mezőváros valamikor, talán a török foglalás idejében, — melybe Szécsény Pál születése esik, — Nógrádhoz? — Ennélfogva összenézém a régi és újabb térképeket; de miután sem Nógrádban Gyöngyös nevű helyet nem találtam, sem annak nyomára nem akadtam, hogy Gyöngyös mezőváros valaha Nógrádhoz tartozott volna; a Plutárkus fentebbi állítását, legalább is kétesnek, ha nem egyenesen tévesnek, kell nyilvánítanom.

²⁾ *Post teneriorem aetatem litteris probe exultam, contemptis saeculi rebus, ad Paulino-Eremitanum Institutum, in coenobio Bondorffensi amplectendum, se transtulit etc.* mondja róla a fennemlített magyar szerzet évkönyveinek írója. Benger, Annalium Eremitae Coenobit. Ord. Fr. Eremitae S. Pauli Prim. Eremitae. Vol. II. p. 141.

volt ez ujság abban az időben, hogy a legelőkelőbb családok gyermekei valamelly szerzetes rendbe léptek; különösen pedig a tisztán magyar eredetű, és ennélfogva nagy pártfogásban részesült pálosokéba¹⁾; honnan azután az első hivatalokra és méltóságokra emeltettek; mint: Martinuzzi György bibornok; gr. Eszterházy Imre esztergami, Borkovich Márton kalocsai érsekek; Bratulich Simon szerémi, gr. Nádasdy László esanádi, Kéry János váci és Benkovich Ágoston váraídi püspökök; Lorándházi István és Zalánke-

²⁾ A rend alapítója Eusebius esztergami kanonok; ki lemondván székéről, 1246-ban a pilisi magányba vonult, és ott társaséletbe fűzvé az erdők és barlangok lakóit, hol most Pilis-Szentkereszt áll, hasonnevű zárdát épített, 1250-ben. IV. Orbán pápa, aquinói sz. Tamás közbenjárására, pártfogásába vevén a rendet, meghagyá Pál veszprémi püspöknek, hogy azt szervezze, és adjon neki szabályokat; mik törvényül szolgáltak mindaddig, míg V. Kelemen pápa, Gentilis bibornok által, 1308-ban, sz. Ágoston reguláját rájuk is ki nem terjesztette. A kis mustármag, mint hazai ültetvény, a fejedelmek és országnagyok kitünő pártfogásában részesítettén, csakhamar messze kiterjedett, és idővel terebélyes fává lőn; melynek ágai befogák Lengyelországot, Morvát, Csehországot, Italiát, Galliát, Belgiumot, Német- és Spanyolországot, Portugalliát sat. Hazafiak és külföldiek egymással vetekedtek annak emelésében. IV. Béla, I. Lajos, különösen pedig a nagy Hunyady Mátyás, jótevői sorában az első helyeket foglalják el. Ez utóbbit a rend, midőn haláláról értesült, méltán megsirathatta: „*Principi optimo suis quoque fletibus parentavit Religio Paulina, quae sicut ab uno Corvino, D. Paulo Patre nostro quondam initia, ita ab altero Corvino Mathia, incrementa non modica se accepisse lubens cum memoria aeternae gratitudinis proficitur.*“ Annal. Erem. Coenob. L. II. C. XXXI. p. 259. A rend Magyarországon, mint szülőföldén, fájdalom! eltöröltetett; de a külföldön még most is virágzik; különösen az oppeli herczeg Wladisláv, I. Lajos magyar és lengyel király helytartója által 1384-ben alapított czestochovi hires monostor.

méni János, a rend generalisai sat. Ugy hogy a pálosok rendét Magyarországon a püspökök seminariumának tartanak „*pulchra successionis et meritorum serie.*“¹⁾ Meglehet, hogy Szécsényt is vallásos hazafisága vitte a pálosok ölébe.

A bölcsészetet a bécsi egyetemen hallgatta, a theologiai tudományokat Romában.

Magisteri czimet nyervén, nemsokára Máriavölgyben, Pozsony mellett, a philosophiát, 1673-ban pedig Nagyszombatban, szerzetes társainak a theológiát magyarázta. „*Észtehetségének és tudományának mindenkor kitünő dicséretére. Innentúl az ő nagyobb méltóságokkal fölékesítésében, az erény és szerencse egymással szövetkezni látszottak, mintegy előre tudván, hogy tőle dísz nyerendének.*“²⁾ Innen a bondorffi vagy vondorffi³⁾ perjelségre hivatván, a szerzet főnökének (generalis) tanácsosa (definitor) lön; s ezen minőségben

¹⁾ Végre a rend fájlalván annyi jeles tagjának elvesztését, folyamodott a constanzi zsinaton „*ne ullus ex ordine Fratrum Eremitarum sancti Pauli primi Eremitae, ad Praeclaturas promoveatur, aut ordinem exeat.*“ Meg nem állhatom, hogy a legjelesbek sorában meg ne említsem itt Báthori Lászlót, a szentírás első magyar fordítóját „*qui non solum natalium splendore, sed et ingenii, orisque sui facunda fecunditate illustris Hungarus, primus Biblia sacra, cum plurimis Sanctorum vitis, in hungaricum transtulit idioma, floruit A. 1456.*“ Pongrácz Triumphus Pauli. p. 51. 58. 59.

²⁾ „*Praeclara semper ingenii et doctrinae laude. Amplioribus dehinc dignitatibus in eo decorando virtus, et fortuna conspirasse videbantur, quasi praescia, ab eo ornamentum essent recepturae.*“ — Benger, Annal. Eremit. Ord. Fr. Pauli Primi Eremit. vol. II. p. 436. et seq.

³⁾ Vondorff némellyek szerint a német Vonne-től nyerte volna nevezetét, gyönyörű fekvése miatt.

annyira kitüntette magát, hogy nemcsak saját szerzete, hanem a cisterciták előtt is legnagyobb tekintélyre emelkedett; s ez utóbbiak őt szerzetőknek a szentgotthardi apátsággal együtt leendő elfogadására fölszólították. Mit azonban a szerény, mérsékelt és fényleni nem akaró Szécsény, ámbár a szerzet fölcserélésében, a Bécsben levő apostoli követ is munkálkodott, — el nem fogadott; sőt midőn arra unszolva kéretnék, határozottan visszautasította, mondván: hogy „*soha nem fogja sem vallását, sem szerzetének tett fogadását, megváltoztatni.*“¹⁾

A perjelséget két évig viselvén, nagybátyjának, György érseknek kívánságára, anélkül hogy szerzetes fogadását meg kellene szegnie, elvállalta, a Gubasóczy János áttétele által tényleg és jogilag megürült pécsi püspökséget; melyre őt I. Leopold 1676. mart. 29. kinevezte; miként a kinevezési oklevél mondja: „*Kegyes tekintetbe vevén az ő jeles erényeit, dicséretes és kellemes erkölcsseit, tudományját és műveltségét és mindenektől kedvelt és tisztességes életmódját, és többi kitünő lelki tulajdonait.*“²⁾

Mégis mielőtt a kineveztetést elfogadta volna „*az alázatosság ajánlandó példájára, engedelmet kért, hogy a császári kinevezés kegyelmét elfogadhassa.*“ És miután ez neki a szerzet kormányja által megadatott, neveltetéseért, taníttatásaért és a szerzettől nyert kitüntetésekért hálát adván,

¹⁾ „*Nec fidem meam, nec Religionem unquam mutabo.*“
Benger, Annal. p. 437.

²⁾ „*Benignum habentes respectum, ad praeclaras virtutes, laudatosque et acceptabiles mores, doctrinam item ac eruditionem, atque omnibus gratam et honestam vitae conversationem, caeterasque excellentes animi dotes.*“
Acta decorem familiae Comitum Szécsényi concernentia. Tom. I. Nro. 2. Fasc. I. Nro. 12. melyek velem a hazaszerte mélyen tisztelt grófi nemzetség kegyes engedelmeiből, szűkkeblőséget nem ismerő szives készséggel közöltettek.

megigéré: hogy a szerzet javát minden alkalommal hiven elő fogja mozdítani, és annak ügyét tehetsége szerint véndendi.¹⁾

Ugyanazon évi sept. 15. kir. tanácsosi czimmal ruháztaték fel; és minthogy akkor még Pécs a török kezében volt, s a püspökség igen keveset jövedelmezett, György kalocsai érsek, öcsének illendőbb ellátása végett, önkényt lemondván a szentgotthardi apátságról, melyet eddig világiak, különösen pedig a Batthyániaiak bitoroltak, Leopold azt 1676. nov. 21. Szécsény Pálnak adományozta²⁾ Miként törtenhetett tehát, hogy Leopold 1684. april 28. Linczből kiadott rendeleténél fogva parancsolja, miszerint Szécsény Pál a szentgotthardi apátságot és a hozzá tartozandó javakat, melyeket tettelegesen és erőszakkal elfoglalt, a kalocsai érseknek, Szécsény Györgynek, ki azon apátságot világiak, leginkább pedig protestansok kezéből nagy költséggel és fáradsággal kiszabadította, azonnal adja vissza, meg nem foghatom.³⁾

1677. april 10. neki adta Leopold a győri nagypré-

¹⁾ „*commendabili humilitatis exemplo, licentiam postulavit, caesareae nominationis gratiam acceptandi*”; Benger, Annal. vol. II. p. 141. Aki ezt barát beszédnek tartaná, annak azt válaszolnám: hogy a szerzetes életnek sarkköve a szerzetes fogadás: Paupertas, *obedientia*, castitas. Szécsény, habár a fejedelem által püspöknek kinevezve, az ő szerzetes főnöke iránti *obedientia* alól magát semmi szín alatt föl nem oldhatta, míg attól Romában föl nem oldatott. Tehát ha barát beszéd is, igaz beszéd! mely mindamellett hogy a püspöki állapot *est plenitudo Sacerdotii*, és tökélyetesebb mint a szerzetbeli, a dolog természetében találja igazolását.

²⁾ „*Per spontaneam Georgii Szécsényi, Archiepiscopi Colocensis resignationem, velut longo plurium annorum intervallo prae manibus saecularium, familiae scilicet Batthyánianae habita-*” Acta famil. Tom. I. Nr. 2.

³⁾ Acta Famil. Tom. I Nr. 2.

postságot; 1687. ápril 26. pedig áttette őt a Sennyei István halála által megürült veszprémi püspökségre és innen a kalocsai érsekségre; úgy mindazonáltal: hogy a veszprémi megye kormányát is megtartaná.¹⁾

De ezzel még nem merült ki a fejedelem kegyelme. Leopold azon diadal fölötti örömeiben, melyet sabaudiai Eugen Zentanál, a kalocsai érsekmegye szélén, 1697. kiví-
vott, Szécsényt kitűnő érdemeinek méltánylatául, 1698. octob. 16. kelt határozatánál fogva, bácsmezei főispánná

¹⁾ Benger szerint „circa annum 1703. Archi-Praesulatu Colocensi, retenta simul administratione Episcopii Vesprimiensis, potitus est.“ Bengert követve írja Lehóczky Stemmatographiájában: „Paulus ex ordine PP. Paulinorum Thalensium . . . 1703. Archiepiscopus Colocensis.“ Ugyanazt állítja Pongrácz az ő Triumphusában: „Ad Archi-Praesulatum Colocensem Anno 1703. simultanea cum Episcopatus Vesprimiensis administratione ascendit.“ Mi ügylátszik némi igazítást kíván; mert XII. Inceze pápának a kalocsai és bácsi egyesült megyék érsekségében megerősítő, és a nemzetségi levéltárban őrizett eredeti levele, Romában 1697. július 11. adatott; a titkos consistorium pedig, hol az áttétel, illetőleg megerősítés történt, a quirinali palotában, ugyanazon évi július 1. tartatott. „Referente RR.D. Francisco Cardinali de Iudice, ad nominationem Cesareae Maiestatis, tamquam Regis Hungariae absoluit R. P. D. Paulum Szécheni a vinculo, quo tenebatur Eccl. Vesprimiensi, et transtulit ad Ecclesiam Colocensem, et Bachienssem inuicem unitas. Lásd a consistor. protocollumának kivonatát, Miller idézett munkájának I. K. 18. l. Róka szerint: „Duo-bus inde, et viginti annis nostras ille Infulas, quibus MDCXCVIII. Colocenses accessere, tenuit.“ Vitae Vesprim. Praesulum. Katona szerint: „Paulus Szécséni Archiepiscopus Colocensis ab A. 1696.“ Histor. Crit. Reg. Hungar. Tom. XXXVI. p. 710. Az egyik valószínűleg a királyi kinevezés évét, a másik talán az érsekség tetteleges birtokbavételét érti.

nevezi ki; és ezen méltóságot utódaira, az egyesült kalocsai és bácsi egyházmegyék érsekeire is átruházta.¹⁾

A nagytudományú, igazságszerető, szilárd jellemű alkotmányos polgárt és főpapot, ki gyakorta ellenmondott az osztrák kormány önkényes rendeleteinek, módnélkül tisztelte a nemzet; s az egyeneslelkű, s fejedelméhez hű alattvalót, ki hivatva volt arra, hogy súlyos ügyekben, a nemzet és a trón között közbenjáró legyen, becsülte az udvar. „*Széchenyi iránt különösen az egyházi és hazai törvényekben való nagy jártasságáért, mind a papi rend, mind az ország nagyjai igen nagy tisztelettel viseltettek, s az ő ítéletét mind az országgyűlésen, mind a magános beszélgetésekben, csaknem Isten szava gyanánt hallgatták. Kiváltképen tisztelte az ő elméit és egyéb érdemeit saxoniai herczeg Christianus Augustus, cardinalis esztergami érsek és Magyarország primása, annyira hogy ötlet atyjára fogadta, vele szoros barátságot kötött, és semmit nem tett előbb, mint vele tanácskozott volna.*“ Így ír róla a Nemz. Plutárkus IV. d. 98 l.²⁾

És hogy miként gondolkodott felőle a fejedelem, kifejezve találom Lebrecht János Ignácznak 1704. június 21. kelt, s a császári titkos peccséttel megerősített levelében, melyben tudatja az érsekkel: hogy Leopold őt valóságos belső titkos tanácsossá nevezte ki: „*Ugyanis ő csász. királyi felsége figyelembe revé, és legkegyelmesebben megfontolá a kalocsai érsek urnak saját kitünő tehetségét, mellyel őt az isteni jószág megajándékozta, t. i. rendkívüli tudományát, az Úr szőlejében hosszas évek során át, maga nagy ajánlatára tanusított munkáját, az ügyek ritelébéli ritka ügyességét, különösen pedig Magyarország jelen sa-*

¹⁾ Nemzeti Plutárkus.

²⁾ Lásd Bengernek sokszor idézett munkáját, hol ugyanaz majdnem szóról szóra befordítottatik.

nyarú állapotában, a hajdani nyugalom és béke helyreállítására irányzott törekvését és gondosságát; és azért ő csász. királyi felsége, saját elhatározásából, fennérített érsek urat, az ő különös hajlandóságának, és legkegyelmesebb jóakaratának nyilvános bizonyságául, valóságos belső tanácsossá kinevezte.⁽¹⁾

És hogy a fentebbiek nem hiú bókok, nem üres szavak, hanem tényeken alapuló történeti igazságok, bizonyítják a vele egykorú b. Károlyi Sándornak emlékirásai; melyekből ezen kivonatot, a híres kurucz vezér saját helyesírása szerint lemásolva, ide igtatom: „*Ugjan Ezen (1696) Esztendőben, folytának Udvar előtt az hazának nagy és suljos dolgai, az midőn majd az színe az Országnek Extra Regnum fölcitaltatott. S ottan nagy három dolgok kik Irasaimból kitetzenek obficialtattak és Conclusumok imponaltatott. Mellyre meg kell vallanom Jobbara majd ketsegbe estünk valahogy olly erős kökeriben az halgatás és bátortalanság mia egészen elfogunk nyomattatni. Mindazattal az In eő szent felsege egy Meltosagos Igaz Magyar hazajának S. Coronájának alhatatos hívet*

¹⁾ „*Considerasse nimirum Suam sacr. Caesaream, Regiamque Maiestatem, et clementissime perpendisse propria domini Archiepiscopi Colocensis praeclara, quibus a divina bonitate praeditus est, talenta, doctrinam nimirum eximiam, impensos in cura Domini per multam annorum seriem magna sui commendatione labores, raram in rebus agendis dexteritatem, praecipue vero solertem moderno afflicto Regni Hungariae statu ostensam in procuranda pristina tranquillitate ac quiete curam, ac sollicitudinem, ideoque motu proprio praelibatum Dominum Archiepiscopum, in publicum et speciale propensionis ac clementissimae benevolentiae Suae Caes. et Reg. Maj. testimonium in Actualem Consiliarium suum intimum resoluit.* Acta Famil. Tom. I. Nr. 2. Fasc. I. No. 50.

*Papi Meltóságban helyeztetettet megbatorítván Törvenjünkön fundalt bölcs Propositioval ellenünk felindult haragját az felges udvarnak annyira mitigalta hogy majd előtt heti faradozásaink után noha nagy Disgustussal lecsendesítette.*¹⁾ Hogy ki volt légyen ezen egyházi méltóságban levő férfiú, megmondja Katona „*Quem ecclesiasticum ille hic laudat, sed non nominat, alibi Colocensem archiepiscopum fuisse lego.*”²⁾ „Széchenyi Pál kalocsai érseket érti, kiről egyik kortársa írva hagyta, hogy rajta, benne, — öltöze, beszéde, gondolkozásmódja, eljárása, — minden, de minden magyar volt.”³⁾

„A császár színe elébe lépett és bővebben fejtegette, hogy az esztergami érsek (Kollonics) indítványa (miszerint ő felsége Magyarországgal úgy bánják, mint a többi örökös tartományaival, és Magyarország ezentúl austriai törvény szerint kormányoztassék) az országgyűlés elébe való; ők, a nemzetnek Bécsben összesereglett főbbjei, még távolról sem képeznek dietát, melyet különben is csak az ország határain belül tarthatni, nekik az indítványt, habár ínyökre volna is, nem állana hatalmokban elfogadni. Ő, a szóló nem kétli, hogy a felség kincstárát kimerítette a hosszas hadviselés, de ennek orvoslására visszaszám eszközt ajánlott Kollonics, a helyes eszköz országgyűlés tartásában és rendkívüli segéd szorgalmazásában áll.” sat.

„Kollonics értésére adta Széchenyinek, hogy az udvar módot és eszközöket fog találni, mellyek elvállaltassák a magyarokkal, amit tőlök óhaj; és Széchenyi szívre nyugalom-

¹⁾ „Magam Életének s azalatt történt állapotoknak emlékezetes folyási.” Eredetije a gr. Károlyi nemzetség levéltárában.

²⁾ Historia Metropol. Colocensis Ecclesiae P. II. p. 120. 21. 22.

³⁾ Szalay L. Magyarország története. VI. k. 32. l.

mal, válaszul adá, hogy ő azt nem kétli, de hogy nagy különbség van valaminek megparancsolása és annak kényszerített elfogadása, s valaminek előterjesztése és a másik félnek beleegyezése között; az udrar, ha jól értette szándékát, elsőseget ad ezen utóbbi eljárásnak. De külső nyugalomával ellenkezőleg annyira volt felháborodva az érsek, hogy rögtön beállott egészségi változását, ártalmas szernek tulajdonította, melyet politikai ellenek adtak szakácsának kezébe.¹⁾

Méltán mondja tehát Lányi Károly: „Széchenyi Pál kalocsai érsek is egyik nemtője lön a magyar alkotmánynak, midőn annak lényege megváltoztatásán, hogy megsemmisítésnek ne mondjuk, látsatra (?) már maga Kollonics primás és Eszterházy nádor is megegyezett.”²⁾

És ilyen tiszta jellemű, szilárd lelkű és független emberre nagy szüksége volt akkor a hazának, midőn a nép tökélyetes elnyomatásban sinlődött, s a főurak közül, — kik élénk emlékezetben tartották Nádasdynak, Zrinyinek és Frangepannak véres fejeit, (1671. ápril. 30.,) — még a jobbaknak sem volt bátorságuk szólani; mert a legszerényebb észrevétel és legkisebb ellenvetés miatt, azonnal rebelliseknek czimeztettek;³⁾ az alávalók pedig mint vak eszközök, saját silányságukban kerestek mencedéket.

¹⁾ „Egy lengyel királyi tanácsos levele, melyet egy romai birodalombeli urnak írt Magyarországnak dolgairól 1706. esztendőben; erre vonatkozólag így nyilatkozik: „Ez az ur (t. i. Szécsény) 1699. egész bátorsággal s buzgósággal felvevén a törvények oltalmazását, hirtelen veszedelmes betegségbe esék; bátorokdám-e gondolni, hogy méreggel megéltetett volt? legalább az bizonyos, hogy méreg ellen való orvossággal gyógyíttatott meg.” Történelmi Kalászkok. A vargyasi Dániel család irattárában s. t. 163. l.

²⁾ Magyarföld Egyháztörténetei II. k. 275. 6. l.

³⁾ Ezen czímet pedig, melyly rendesen siralmas következéseket vont maga után, nem olly könnyű volt lemosni.

Ollyan idők voltak ezek, melyekről el lehetne Tacitussal mondani: „*Valóban mi a türelem nagy bizonyítékát adtuk; és valamint a régi kor látta, hogy mi a legrégső a szabadságban, úgy mi azt, hogy mi a szolgaságban; elvértetvén tőlünk a bűnvádi keresetek által, még a szólás és hallgatás joga is. A szóvul együtt elvesztettük volna magát az emlékezetet, ha szintúgy hatalmunkban állana felejteni, mint hallgatni.*“ (Jul. Agricola életében.) Hanem valamint mindennek,

„*Szegény üdvözült atyám uram elő nagysága, — mondja b. Károlyi Sándor emlékirásaiban, az 1687. esztendőről, — nem akarván magán szenvedni Caraffa mocskos szavait, az midőn rebellisnek mondotta volt, sokat instált elő fölsége előtt, hogy bizonyítódjék rá; de nem lehetvén, elő fölsége testimonialist adott, hogy soha egy sem volt, ezen familiából, és praesupponaltatik, hogy ezután sem leszen, melly testimonialissa elő fölségének, az leveles lúdában actu is jelen vagyon.*“ Főuraink ekkor csak könyörögtek és panaszkodtak, de a rajtok elkövetett méltatlanságot visszatörölni nem merészeltek; ha csak valami fensőbb tekintély által nem védettek, mint például Pálffy Tamás nyitrai püspök és magyar cancellar, kit maga a fejedelem „*a jó tanács angyalának*“ nevezett; és aki az 1672. pozsonyi gyűlésen, Hocher udvari cancellarnak, azért, mert a jelen volt főméltóságok abbéli előterjesztésére: hogy a kedélyek lecsillapítására, legalkalmasabb eszköz az alkotmány helyreállítása és sértetlen fenntartása, a magyarokat mind árulóknak ezimezé, s ezen rágalmazásra az országnagyok mindnyájan elnémultak; haragra lobbván, ekképen válaszolt: „*Hocher s affélék önkényének ellenszegülni hűség a király iránt. Leopoldon kívül német nekik nem parancsol. Hocher és a magyarok ugyanegy urnak szolgálói; azon különbséggel: hogy a magyarok közt egy sem olyan gaz, — nebulo, — mint Hocher.*“ (Ő volt a Zrinyi és társai fölött ítélt vértörvényszék elnöke. Szalay Magy. Történ. V. k. 142. l.) Mire a jelenlevők mindnyájan felugráltak, s a tanácskozmányt elhagyák; Hocher pedig, az ülés elnöke, Bécsbe visszahivatott. Lányi K. Magyarföld Egyháztört. II. k. 275. l.

így a türelemnek is van határa. Az annyira zaklatott, meg-
 esalatott és igazaiiban halálra sértett magyar nemzet, végre
 az önvédelem jogával élt, és fegyvert fogott. Rákóczy Ferencz,
 a bujdosók vezére, csakhamar elfoglalta Felső-Magyarorszá-
 got, átkelt a Dunán, és folyvást növekedő hadai Morvát,
 Austriát és Styriát fenyegették. Háromszáz év óta talán
 ez az egyetlen zendülés, melly nem volt aristocraticus ter-
 mészetű; mellyben, eleinte kivált, a népelem játszott a fő-
 szerepet. „*A magyar nép* mondja Rákóczy emlékiratában,—
tűrhetetlen követelések és növekedő adók által nyomatott.
Paranesollatott, hogy a vármegyék 12000 embert állítsanak,
kik Italiába, vagy a birodalomba valának küldendők. A só-
nak ára, amivel ez ország nagyon bővelkedik, annyira fele-
melkedett a vámok felállítására következtében, hogy a szegény
nép kenyerét sóltanúl kénytelenűtetett enni. Ennyi nyomást
súlyosbította még a számtalan visszaélés és különféle csalások,
mellyek a hivatalokban és az adó behajtásánál elkövetettek;
az örök (gardes) száma növeltetvén, ezek olly nagy kegyet-
lenségeket követnének el, hogy azok, kik valamelly nyilvános
rendeletet áthágtak, elvesztvén minden reményüket a kegye-
lemre, a büntetéstől félve erdők és hegyek rejtekeibe bujdosának.
Tulajdon jobbágyságaim a munkácsi uradalomból (duché) is így
cselekedének. Ezen évben (1703) tavasz kezdetekor ööküldé-
nek először hozzám egy Bige László nevű orosz parasztot egy
orosz pappal, megludandók, valljon életben vagyok-e még? . .
Előadák a nép végső inségét és kétségbeesését, melly fegyvert
fogat vele, ha csak bárminemű segítséget akarnék neki ígérni.“
 Egy másik hírnök pedig azt mondá: „*Nem kell egyéb, mint*
parancsokat és zászlókat küldeni, hogy ezen fejnélküli soka-
ság sereggé alakuljon; egy része ugys nem bírván nyomorát
és meguntván a segély késedelmezését, már a hegyekbe vonult,
hol parancsaimra várakozik.“ (13. 14. l.) Midőn Rákóczy
 Lengyelországból hazajött, a zendülés már kiütött; és a

fölkelők, b. Károlyi Sándor által, Dolhánál Máramarosban, szétverettek. Rákóczy csak élére állott ezen rögtönzött se-regnek, mellynek vezére Esze Tamás volt, a gaz Kis Al-berttel. Azonban a parasztoknak rögtöni fölkelése gyanakodóvá tette a nemességet, melly azért a várakba és erődített lakhelyekre vonult; úgyhogy a főbbek közül csak az Ilosvay család állott melléje, személye iránti szeretetből, s a ház iránti különös ragaszkodásból. Így adja elő a dolgot maga Rákóczy, kinek önzéstől ment, tiszta, becsületes jellemében, midőn az örök igazságra hivatkozik, mellynek munkáját is ajánlá, — ninesen okunk kételkedni.

Az udvarnak, melly kívülről is el volt foglalva, érdekében állott a vést, minélelőbb lecsillapítani. Azért alku-dozásokba bocsátkozott a fölkelők vezéreivel, és e célból Szécsényt választotta közlönyének. „*A császár látván, mi-szerint a nádor a nemzet előtt gyanús, s zemeit Szétseni Pál kalocsai érsekre függesztette. A bizalomnak ezen választás-ban nem volt semmi része. Az állhatatosság, mellyel ezen fő-pap a bécsi összejövételben a nemzet szabadságát védelmezte, mutatja, hogy az austriai tervnek célja vala, a magyarokat időnyerés végett (orruknál fogva) körülvezetni; és ez okból olyan férfi volt választandó, aki a magyaroktól, a hon iránti buzgalmamiatt becsültetett.*”) „*Bercsényi többször beszélt nekem ezen főpap szép tulajdonairól és a haza szabadsága iránti*

¹⁾ „*Imperator viso palatinum esse nationi suspectum, oculos coniecit in Paulum Szétsenium, Colocensem Archiepiscopum. Fiducia nullam in hac electione partem habuit. Constantia, qua hic antistes in conventu Viennensi libertatem nationis tuitus est, ostendit, Austriaci consilii scopum fuisse Hungaros ad lucrandum tempus circumducere, ac in hanc rem virum, ob suum in patriam zelum ab Hungaris aestimatum, eligendum fuisse.*“ Katona, Hist. Crit. Reg. Hung. T. XXXVI. p. 418.

buzgalmáról. Gyanús volt azért a bécsi udvarnál már elzáratásom előtt. Csak azért küldetett Lipót által e háborúkor hozzá, hogy szabadság barátját választván követül, ezáltal is meggyőződtesse a nemzetet, hogy a békét őszintén ohajtja,“ mondja Rákóczy emlékiratában (61. l.) „*Visus nunc est idoneus ad Hungaros in concordiam et pacem adducendos, vel pacis potius spe circumducendos ac eludendos.*“ (Katona Hist. Crit. T. XXXVI. p. 419.) Megegyezik a fentebbiekkel „Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, mellyet egy romai birodalombeli urnak irt Magyarország dolgairól 1706. esztendőben.“ — E szerint „a bécsi udvar látván mindjárt eleintén, hogy a dolog naponként mind nagyobb valóssággá válik: azon igyekezik, hogy annak előmenetelét meggátolja, és kezességszerzés színe alatt időt nyerhessen, azon kezdi, hogy a kalocsai érseknek irasson, és hogy megtudhatná a láрма okát.“¹⁾

Először b. Scalvinioni udvari kincstárnok és kamarai tanácsos, ravasz, fondorkodó olasz, egyébiránt Szécsénynek barátja által szólította föl Leopold az érseket, ezen fáradságos munka elvállalására;²⁾ ki 1703. dec. 10. Bécsben kelt

¹⁾ Történ. Kalász. A vargyasi Dániel család irattárában s. t. 163. l.

²⁾ Minthogy én az olyan barátságra, melly sima, hajlékony udvaroncok, s az udvarral összeköttetésben álló főurak közt szövédik, nem sokat adok, ezen körülményt bizvást el is mellezhettem volna; annál inkább is: mert tekintvén a mestersegeket, mellyekkel Scalvinioni az érseket megnyerni és körülhálózni igyekezett, okom van kételkedni ezen udvari barátság egész őszinteségében. De mivel találkozunk élesszemű, mélybelátású emberek, kik ebből is nagy dolgot tudnak kigombolyítani; ide igtatom, legalább jegyzetben, mit róla a történészek mondanak: „*Quia vero quidam Italus, Scalvinioni dictus, ex aulico famulo caesaris baro creatus, erat amicitia magna metropolitae iunctus, mandatum*

levelében többek közt azt mondja: „Ezen lázongó és zavaros időben, az ország minden egyéb nagyjai között, ő felségének egyedül főméltóságod,¹⁾ úgymint aki előtt minden tárva van, mi módon lehetne ezen nemzetet ismét lecsillapítani, tehetne legüdvösebb szolgálatot: miután tudja van, hogy a magya-

accepit, ut per litteras illum interpellaret.“ Katona, Hist. Crit. Reg. Hung. T. XXXVI. p. 419. „A nádor ellen nyilatkozott bizalmatlanság, közbenjáróul most népszerűebb egyéniséget választatott az udvarral: a kalocsai érseket, Széchényi Pált. Scalvinioni Jeromos, ki császári komornyikból már régebben báróvá lett, s bizodalmas lábon állott az érsekkel, december 10-én értésére adta neki,“ s. t. írja Szalay Magy. Tört. VI. k. 118. l. És hogy semmit el ne hallgassunk, tegyük még azt is hozzá, mit Miller sokszor idézett munkája I. rész. 179. lapján, ugyancsak Scalvinioniról megjegyez: „*Falso a nonnullis putatum est, Baronem a Scalvinioni e postremis Aulae Caesariae famulis, ad honores evectum esse: namque Archiepiscopo Colocensi Paulo Széchényi adhuc Romae, in iuventute studiorum causa commoranti, vir praestantissimus de nobili itala familia innotuit, quocum postea intimiorem fovere amicitiam, sibi, ut ex litteris adparet, fortunae ducebat.*“ Miután tehát azt, mit Scalvinioniról a történészek följegyezték, bőven elmondottam, reménylem senkinek sem lesz ellene kifogása, hogy az ő személyét és barátságát kellő figyelemre nem méltattam.

¹⁾ „*Celsitudinis axioma Széchenio dari tam hic videmus, quam deinceps videbimus, licet ille principis titulum, a Leopoldo sibi delatum recusaverit, ut Nicolaus Benger (Annal. Ord. S. Pauli Volum. II. p. 438.) in haec verba perhibet. Merita viri ultro remuneraturus pientissimus olim Caesar Leopoldus, eidem principis imperii titulum, expedito superinde cum pendentibus sigillis diplomate contulerat; sed eum honorem praesul hic noster, utpote sustinendae tantae dignitati imparem se et mediis improvisum sentiens, recusavit. Et haec causa fuerit, cur alii Colocenses Archiepiscopi titulum principis, olim ut*

rok mindenkor különös figyelmet és bizodalmat helyeztek főméltóságokban, és általa könnyen megfékeztenének.“⁽¹⁾

Es amidőn Szécsény „*pro candore sacerdotali et episcopali*“ elmondván a nemzet sérelmeit²⁾, ezen küldetés elvállalására késznek nyilatkozott, Leopold maga irt az érseknek 1704. januar 2. és megbízta őt, hogy a fölkelőknél „*minden, t. i. titkos és nyilvános utakon, a legügyesebben, és bátran járjon el intse őket, hogy a fegyverrel hagyjanak fel, és hívja meg barátságos egyezkedésre; fogadja el sérelmeiket, bizonyossá tevén a bekövetkező hathatós orvoslás-iránt.*“⁽³⁾

*fertur a Sigismundo caesare sibi collatum, non usurpare-
rint.*“ Katona, Histor. Metr. Colocensis Eccl. P. II. p. 124. Miller pedig egyik jegyzetében így ír: „*Utut Paulus Széchényius titulum Principis a Leopoldo Imp. sibi collatum deprecatus sit, Celsissimi tamen axiome ab omnibus promiscue condecorabatur.*“ (Lásd Rákóczynek, Scavini-oninak, a németalföldi követnek Hammel Bruyninxnak, és többeknek leveleit.) Azután hivatkozván Katonára, mondja: „*Nihilominus documento authentico confirmat iam ante Széchényum anno 1687, a Statibus et Ordinibus Regni Croatiae, Martinum Borkovichium, Archiepiscopum Colocensem, et Episcopum Zagrabiensem, honore Celsissimi compellatum fuisse.*“ Epist. P. I. p. 36.

¹⁾ „*Seditioso et turbulento hoc tempore, prae omnibus reliquis Regni Magnatibus, Sacratissimae Suae Majestati sola Celsitudo Vestra, utpote, cui omnia patent, quibus modis haec natio iterum componenda, maxime proficua praestare posset obsequia, dum notum est, quod Hungari singularem semper reflexionem, et confidentiam in Celsitudinem Vestram posuerint, et facile per eandem compescendi forent.*“ Miller, Epist. XI. P. I. p. 36.

²⁾ Miller, Epist. XII. P. I. p. 38 — 44.

³⁾ „*Omnibus viis, secretis scilicet et publicis dexterrime, et intrepide agat, ut ab armis abstineant, adhortetur, et ad placidos Tractatus invitet, Gra-*

„Azonban (az udvar) a portával levelezik, és titkon a magyarok ellen dolgozik vala.“⁽¹⁾

Hogy mennyire érdekében állhatott a francia háborúval komolyan elfoglalt udvarnak az ország lecsendesítése, s a magyaroknak a francia és bajor szövetekezéstől elvonása, — és mennyire tudta becsülni Szécsénynek ebbeli fáradozásait, mutatják azon kitüntetések és ígéretek, melyekkel őt elhalmozzák. Alig utasította vissza a hercegi czimet, melyet neki Leopold pecsétos levelében adott; már Scalvinioni újabb kilátásokkal kecsegteté, hogy „ez által magának érdemet és bizonyos utat szerez az esztergami

vamina ab illis excipiat, facta insuper assecuratione, de remedio subsecuturo efficaci.“ Miller Epist. XIV. P. I. p. 46.

- ¹⁾ Történ. Kalászkok. A vargyasi Dániel család irattárában s. t. 165. l. Nem adnék hitelt a lengyel királyi tanácsos levelének, ha diplomatai, jogi, és történelmi alapos ismeretei annyira nem ajánlanák, és azt nem gyaníttatnék, hogy ezen fölvetett cím alatt, valamelly kitűnő magyar rejlik. Különösen mi a fenntebbi idézetet illeti, erősíti azt Szécsénynek 1704. febr. 14-ről Rákóczyhoz intézett levele, melyben írja: „*Elrémitenek, mik Bécsből tudomásomra jutottak, a császári udvarnak terveit, melyek kétségbeesett ügyben határozandók, vagy netalán már el is határozottak. Inkább akárnak a brandenburgival a magyarok szétvérese iránt alkudozni, a francziától disztelen békét elfogadni, sőt ha másként ki nem bontakozhatnak, magát a törököt is meghívni, semhogy a magyarok törekvésének, midőn olly közel érint a láng, gátot ne vessenek.*“ Miller Epist. XXXVI. P. I. p. 102. „*Terrant, quae Vienna mihi innotuerunt, Aulæ Caesaræae Proiecta, de rebus desperatis resolvenda, et ne fors iam resoluta. Cum Brandenburg super Hungarorum profligatione tractare, pacem cum Gallo indecoram amplecti, ipsum, si secus se extricare nequeant, Turcam evocare malunt, quam Hungarorum molitionibus proxime contingenti incendio non occurrere.*“

*érsekségre.*¹⁾ Sőt van a nemzetségi levéltárban egy német levél, 1707. máj. 22-ről, melyben I. József magyar király az érseket biztosítja, hogy számára, hűséges szolgálatai jutalmául, a bibornoki méltóságot legelső alkalommal meg fogja szerezni.²⁾

Illyen fényes kilátások, illyen csillogó ígéretek, a gyengét megszedítették, s a jog és kötelesség ösvényéről eltántorították volna; de Szécsényt a kísértetek ellen megvédte erős lelke s hazafias szelleme. „*Minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.*“ Corn. Tacit. Histor. L. I. C. XXXVI. Ő a haza javát tartotta szemei előtt, s azért vállalta el ezen tövises küldetést. Tövisesnek mondom: mert míg egyfelől folytonos bizodalmatlansággal kellett küszködnie, másfelől nem akartak ennek eloszlatására elegendő garantíát nyújtani; sőt a vezérek magaviselete éppen ellen-

¹⁾ Nemzeti Plutárkus. — Ezen ígéretet én ugyan Scalvinioni levelében, melyre a Plutárk hivatkozik, nem találom; ha csak azon biztosításokhoz nem tartozik, melyeket Visa prépostnak szóbeli izenettel kellett elmondani; de találom a dícséret, hízeltetés, és általában a jutalommali kecségtetés hosszú sorozatát. Egyébiránt, a Kollonics halála által megüresült primásságot, mindamellett is nem ő, hanem Christianus Augustus szász herczeg nyerte el. Róka, Vitae Vesprim Praesulum.

²⁾ Acta Famil. Tom. I. Nr. 2. Fasc. I. Nr. 58. Mielőtt ez megtörtént volna, Szécsényt elragadta a halál. Benger Annal. S. Pauli. Van még egy másik I. József aláírásával, és a függő nagyobb pecséttel megerősített, de nap és évszám nélkül kelt hártya is, mely által Szécsényre a győri püspökség kormányzása, és ugyanazon megye örökös főispánysága bizatik. Ezen kinevezéshez megjegyzi a sopronyi levéltári regesták írója: „*Collatio haec fieri debuisset inter annos 1706. et 1707. dies et annus expositi non sunt; in effectum non abiit ipsa collatio; probabilius ob interventam Pauli Széchenyi mortem.*“

tétben állott az udvar ígéreteivel. Úgyhogy méltán írta Rákóczy az Ordas melletti táborból Szécsényhez intézett levelében, 1704. maj. 18. „*Igér az úr, megtagadják a szolgák, kétségben hagyván, hogy ki parancsol, és kitől lehet reményleni Őszinteséget követelnék tőlünk, és ő felsége kétségben hagy minket az iránt, hogy kit illet az egyezkedési hatalom, és az ígéretek fölötti elhatározás.*“⁽¹⁾

Szécsény tehát addig is, míg Rákóczyval összejöhetne, s a fegyverszünet iránti alkudozásokat megkezdhetné, irt az ellenséges hadak parancsnokaihoz, hogy a kölcsönös dúlások, rablások- és égetésektől kíméljék meg az országot. Irt gr. Rabattanak, a steyer hadak parancsnokának; irt az alsó-ausztriai helytartóságnak; irt Jellachich Gy. horvátországi albánnak; irt gr. Herberstein tábornoknak; irt Rákóczynak; s míg a császáriak nyersen visszautasító modorban válaszoltak, ő hogy céljainak barátokat szerezzen, Sümeghen értekezett a kurucok legtekintélyesebb vezéreinek egyikével, b. Károlyi Sándorral. Innen elment Lébény-Szent-Miklósról, a főparancsnokhoz Bercsényihez; azután nemes önfeláldozással, saját személye és élete kockáztatásával, néha fegyverek ropogása között, fölkereste magát Rákóczyt, és vele először Gyöngyösön, utóbb pedig Pakson találkozott.

Ezen utjáról írja b. Károlyi Sándornak: „*minap midőn az m. Feyedelem udvarlására mentem Paksra, sült tiz tizenöt puska hozsam, az In oltalmazot az veszedelemtől két emberemet egyket meglőtték másikat feyben vágták.*“⁽²⁾ Mi

¹⁾ „*Promittit Dominus, negant servi, dubio relicto, quis imperet, et a quo sperare supersit Poscitur a nobis sinceritas; et dubium a Majestate sua nobis relinquitur, cuinam insit tractandi potestas, et promissa servandi autoritas.*“ Miller, Epist. XCVI. P. I. p. 257.

²⁾ Lásd a Függelékben az érseknek b. Károlyi Sándorhoz, Sü-

magát az értekezletet illeti: az érsek fegyverszünetet ajánlott, és őszinteséget, kegyelmet ígért, s a szabadság tökélyetes és nagylelkű helyreállítását. Rákóczy válaszában szemrehányásokat tevén a számtalan királyi szöszegések, csalárd kötések, ármányok és törvénysértések miatt, részletes határozatot kívánt a nyilatkozatában elősorolt nyilvános sérelmek orvoslására; de a fegyverszünetet el nem fogadta. Mindamellett is nem volt a békétől idegen; csak arra törekedett, Bercsényivel, leghivebb barátjával, legrejtettebb titkainak részesével együtt: hogy a külhatalmasságok által biztosított békét köthessen.¹⁾ Azért meg nem elégedvén Anglia és Holland közbenjárásával, kívánta: hogy a császár említett szövetségesein kívül, a békét még Lengyelország és Svéczia is garantirozzák. Az érsek az eredményről tudósította Leopoldot; kérvén a sérelmek orvoslását; és mivel „sirt a lélek benne, látván nemzetének keménységét és vakmerőségét,” és tudta, hogy előleges biztosíték nélkül, az alkudozásokkal nem fog menni semmire; a sok dúlásnak és égetésnek véget vetendő,²⁾ hivatala szerint mindent elkövetett szegény hazánk s nemzetünk megmaradására és szolgálatjára; és határozottan, hazafias lelkének egész buzgalmával, sürgette, úgy ezen, mint más al-

meghről, 1704. august. 16. intézett levelét (IV. sz.) Vesd össze azzal, mit b. Scalvinioninak 1704. maj. 19. irt. Ebből értjük, hogy a szolgák közül egy meg is halt. Miller, Epist. CII. P. I. p. 278.

¹⁾ II. Rákóczy Fer. Emlékirata 62. 67. l. Fr. Rákóczy II. von I. E. H. 174. l.

²⁾ Annyira ment már a dunántúli vidéken a dúlás és a pusztítás, hogy az érsek maga is fogyatkozást szenvedvén, azt írta Károlynak (1704. august. 9.): „*ha csak az M. Fegyedelem könyörülvén raitam kenyérrel nem tart, hova légyek nem tudom.*” Lásd a Függelékben az V. VI. és VII. számú igen érdekes leveleket. Eredetijök a gr. Károlyi levéltárban.

kalommal a külföldi hatalmak közbenjárásának és garantíájának, mint az ország lecsendesítésére legalkalmasabb eszköznek elfogadását. „*Mi engemet illet, — ír a későbbben a királynak, — én kész vagyok ezen könyörgésem miatt inkább bárkinek rágalmaít magamra vonni, mintsem hogy felségednek mély alázattal ne tanácsoljam a jelen mozgalmak megszüntetésére szolgálendő azon eszközt, melly szokásban van másutt is, melly ezen országban sem újdontan új; s melly ha új volna is, nem út el a dolgok jelen állásától, az igazság kívánalmaitól, és mellynek elvállalását — mert amilly szükséges, olly gyümölcsöző lesz — felséged szövetségesei nem szorgalmazhatják eléggé, felséged ellenségei nem ellenezhetik eléggé.*“⁽¹⁾

A fentebb említett panaszok és sérelmek, miket Szécsény, püspöki állásához illő őszinteséggel és szabadsággal elmondott, a következőkben öszpontosultak: A királyi szó megszegése, mint kútfeje mindazon jogtalanságoknak, melyek a nemzet ellen elkövetettek; a külföldieknek osztogatott méltóságok, hivatalok és javadalmak; a törvény ellenére idegeneknek adományozott jószágok; az adónak kicsikarása olly időben, midőn az adózónak nincsen módja pénzt szerezni; ezen adónak nem az ország javára, hanem olly czélokra való fordítása, mellyekhez Magyarországnak semmi köze; a fiscus korlátlan, törvénytapoló eljárása; a pereknek az országon kívül, biztosságok általi eldöntése, melly alkalommal néha az oklevelek is elvesznek; az erősegeknek, mellyekben, az ország törvényei szerint, magyar katonaságnak kellene tartatni, külföldiek általi őriztetése; az orvoslás nélkül maradó katonai kicsapongások; az udvar késedelmezései hivatalos ügyekben; a tanácsosok és biztosok gögje és kapzsisága; a kényők szerint törvényt-

¹⁾ Miller, Epist. CLXX. P. II. p. 145--151. Szalay Magy. Tört. VI. k. 235. l.

bontó kamarai bizottságok; az utált „neo-acquistica commissio,” mely a birtokjogról törvényen kívül hoz ítéletet, és arról intézkedik, mit a királyi felség esküvel fogadott, hogy visszaszerzend az országnak; a nádori méltóság tekintélyének csökkentése, kinek ahelyett, hogy közbenjáró lenne, magának is közbenjáróra van szüksége; végre magának a nemességnek, s a magyar nemzetnek megvetése. Ezekhez adatott még a protéstansok részéről: a vallásszabadságon, a pozsonyi és más templomok elfoglalása által, ejtett sérelem. A kath. clerus pedig különösen azt fájlalta: hogy az egyházi javadalmak, az alapítók szándékának s a törvény világos rendeletének ellenére, külföldieknek adattak; hogy a kamarai tisztek lakházakká, sőt ólakká változtatták a templomokat; hogy gyakran az udvari kamara az egyházi jószágokat maguktól a birtokban levő egyháziaktól elko-bozta; midőn pedig a fiscus bepereltetett, s a birtokcím ki-mutatottatott, semmi törvényhez sem kötvén magát, a megra-boltakat még szabad kénye szerint bosszantotta is. Amint mindezek az érseknek Scalvinionihoz, 1703. dec. 20. és Leopoldhoz, 1704. januar 28. intézett leveleiben olvashatók.¹⁾

Míg Szécsény a sérelmek orvoslásán s a béke helyre-állításán fáradozott, Heister tábornok, a magyarok esküdt ellensége, kinek az alkudozások nem voltak ínyére, nem elégelvén meg azon kegyetlenségeket, miket a földnépén elkövetett, még magát az érseket is folytonosan szidalmazta és fenyegette; úgyhogy Szécsény szükségesnek látta, mi-szerint személyes sérelmeit a császár elé terjeszsze (1704. julius 2.), és ezek ellen I. József magyar királynál, és Vil-mos rajnai palatinusnál, ki a magyarok ügyében sokat fá-radozott, keressen pártfogást.²⁾ De azért kezdett munkájá-
val föl nem hagyott.

¹⁾ Miller, Epist. XII. P. I. p. 39. 40. 41. 42 — és 68. 69. 70.

²⁾ Ibid. Epist. CXXII. CXXIII. CXXIV. P. II. p. 38 — 45.

Az erény fölül áll a rágalmakon, s a hazafi soha sem nagyobb, mint midőn hazafiságaért sárral dobáltatván, a személyes bántalmakat a közjónak alárendeli.

Milly nagytudományú, jeleselméjű, és kivált a vitakozásban élesítéletű volt légyen Szécsény, kitetszik azon beszélgetésből, melyet Gyöngyösön, 1704-ben, éppen husvét napján, Rákóczy asztalánál, Bercsényivel tartott, a lelkiismeretről, és a lélek halhatatlanságáról; s amelyet Bel nagybecsű munkájában följegyzett: „*Az aggastyán beszédét a vendégek bámulva hallgatták; egyedül Bercsényi akasztotta meg orrfintorgatásával a komolyan s az igazság érzetével értekezőt. Amit Pál észrevévén: Mit, úgymond, Fiam Miklós! mit találsz te illy komoly s egyedül az emberi lélek boldogságát czélozó dologban gúnyolásra valót? — Mondd meg kérlek! nehogy botránkozásnak vagy kételyeknek adj helyet.*“ És amidőn Bercsényi kinyilatkoztatta, miszerint: „*ő nem bírja magával elhítetni, hogy az a lélekzet, melyet a haldoklók kilehelnek, valóban örökké tartson, amellynek azután mindörökkön jó vagy rossz dolga legyen;*“ eliszonyodott Szécsény Bercsényinek ezen éktelen gondolkodásán, melyet annyi hallgatók előtt nyilatkoztatott; s „*amint olly szent emberhez illett, keményen megfeddette azon istentagadással rokon tévelygéseért.*“¹⁾ „*Itaque eius comitas non sine*

¹⁾ M. Bel Notitia Hungariae Novae, Tom. III. p. 578. hol az ő szigorú logikai következetességgel folytatott okoskodása eképen adatik elő: „*Si nulla est conscientia, mentibus humanis insita divinitus, nulla tibi erit anima, praedita ratione, nulla aeternitatis, seu spes, seu metus; poteris tu sicut voles, vitam impune degere, si monitore, si actore, si vindice conscientia cares; nam congenita omnino immortalis animae est, divinissima ea facultas, ad eum quidem modum, ut si neges conscientiam, neges simul oportet animae immortalitatem.*“

severitate erat, neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectui, utrum eum amici magis vererentur an amarent."
(Cornel. Nepos, Tit. Pomponius Atticus életében.)

Többször volt még az érsek Rákócynál, Gyöngyösön, a vichneyi fürdőben, Egerben, Nyitrán és Szécsényben; reméllvén: hogy a hochstädti győzelem (1704. aug. 13.) s a nagyszombati vereség (1705. decemb. 25.) után a szövetséges rendek engedékenyebbek leendének. Azonban csalatkozott.

A vereség csak a gyávát ejti kétségbe; a bátort föllelkesíti újabb küzdelemre. A romai hadak mindig a vereség után voltak legfélelmesebbek.

Nem a csatában szenvedett valódi vereség hozza a gyászt, — mondja Montesquieu, — hanem a képzelt vereség, az elcsüggedés; melly az álladalmat még azon erőtől is megfosztja, mellyet a szerencse számára fenntartott.

A magyarok újabb csatára készültek.

Az eddigi értekezletek, miután a fölkelők I. József közbenjárását elvetették, meggyőzték Szécsényt afelől: hogy bizalom nélkül kívánt sikert nem arathat; azért oda fordította minden igyekezetét, hogy ezen bizalmat a magyaroktól annyira sürgetett garantiának megszerzése által ki-
eszközölje. Azért esedezve kérte Leopoldot, Egerből, 1705. april 28. kelt levelében, „*Méltóztassék kegyelme tárát a garantia elfogadására nézve is kinyitni, és így jóakarátának ezen határozata, úgymint királyi érzületének őszinte példája által, minden bizalmatlanságot gyökerestől kiirtani.*“⁽¹⁾

Egyuttal irt (1705. april 29.) Eugen sabaudiai her-

¹⁾ „*Dignetur clementiae sinum ad admittendam Guarantiam quoque aperire, adeoque etiam hacce benignitatis ratione, claro utpote candidi regii animi documento, radicitus omnem diffidentiam tollere.*“ Miller, Epist. CLXX. P. II. p. 149.

czegnek is, kijelentvén: hogy a magyarok nem pusztá közbenjárást kívánnak, hanem valódi biztosítékot. „*Minélfogva hivatalos tisztelettel esedezem fennséged előtt, méltóztassék mindazon hatályossággal, amellyel bír, ő felsége kegyes érzületét, a magyarok által ohajtott ezen garantiának megadására hajlítani.*“⁽¹⁾

Hasonló szellemben nyilatkozott Nagy-Britannia és Holland követeinek, Stepney G. és Hamel Brunynxnek, kik kormányuk nevében a közbenjárói szerepet elfogadták (Eger ápril 28. 1705).²⁾ Azonban csak folytak a fegyverszünet fölötti alkudozások; de minthogy ezek olly messze húzódtak, hogy Leopold, mielőtt országának a békét visszaadhatta volna, belehalt (1705 május 5.); végre Szécsény türelmét vesztve, 1705. június 20-ról, Egerből, ekképen ír b. Scaviniónak: „*Az Isten szerelmére kérem méltóságos uraságot, valamint már az előbbieken is könyörögtem, ne halogassák az ügyeket annyira; ha, amit annyiszor megírtam, az értekezések biztossága, azaz: a garancia, amelly nélkül semmi sem lesz, megadatott volna nekiök, a dolog már régen elintéztetett volna.*“⁽³⁾

És ezt annál is inkább, mert Rákóczy sem a fegyverszünetről, sem a békétől nem volt idegen; de nem hitt az al-

¹⁾ „*Quare obsecro Serenitatem Vestram perquam officiose, dignetur omni qua pollet efficacia ad concedendam desideratam hanc ab Hungaris Guarantiam, benignum Suae Majestatis Sacratissimae inclinare animum.*“ Miller, Epist. CLXXV. P. II. p. 164.

²⁾ Ibid. Epist. CLXXIII. P. II. p. 158.

³⁾ „*Rogo per amorem Dei suam Dominationem illustrissimam, uti et in aliis meis obtestatus sum, non nectant tantas in rebus moras, si quod toties perscripsi, securitas tractandorum, idest: Guarantia, sine qua nihil fiet, ipsius concessa fuisset, pridem jam res compositae forent.*“ Ibid. Epist. CLXXX. P. II. p. 171.

kudozások őszinteségében. „*A szívek vizsgálója, a béke fedelme*, — mondja 1705. august. 17. a Vág melletti táborából kelt levelében, — *úgy leyyen bírája őszinteségemnek, amint én azt, elmozdítván részemről minden akadályt, nyilvánossá tenni igyekeztem; és úgy legyen az igaz ügynek megboszulója, amellynek elnyomására, ezen új, és kikeresett színes örvök által czéloznak; és az ártatlanok kiontandó vérért, igazságosan öldöklő pallosával azokon vegye meg, akik az igazságos és törvényes béke nyugalját visszahozni nem óhajtják.*“ Továbbá „*Mi szükség van a karok és rendek kihirdetett gyűlésén fegyverre, ahol mindezek fölött tanácskozni kell, ha csak nem talán a látszólag kedvező szerencse csábításainak inkább ad helyet ő felsége, mint a törvények igazságának, és az igazságot óhajtóknak vérért megkeményedett szívvel nem szomszédhozza.*“⁽¹⁾

És hogy Rákóczynak volt oka bizalmatlankodni, mutatják, — a többit elhallgatván, — azon iszonyú kegyetlenkedések és vérengzések, melyeket Heister, ki a magyaroknak végső pusztulását, és feleségeikkel és gyermekeikkel együtt

1) *Scrutator cordium Princeps Pacis, — sic sit Iudex sinceritatis meae, prout eam sublatis a parte mea cunctis difficultatibus, patefacere studueram, sic et ultor iustae causae in cuius oppressionem novis his, quaesitisque coloratis sub praetextibus intenditur, et effundendum innocentum sanguinem iusti funeris sui gladio ab iis expetat, qui iuste legalisque Pacis tranquillitatem reducere non desiderant.*“ Továbbá: „*quid ad publicatum Statuum conventum armis opus est, ubi de cunctis his deliberandum eveniet, nisi forte apparenter blandientis fortunae potius illecebris, quam legum iustitiae det sua Maiestas locum, et iustitiam desiderantium indurato corde sanguinem sitiati.*“ Miller, Epist. CLXXXIV. P. II. p. 186.

*leendő kiirtását ígerte*¹⁾ Veszprémbe elkövetett; s a melyeket az érsek, még Leopoldnak életében, 1704. maj. 16-án bepanaszolt. Ha valamely ázsiai vad nemzetnek hadai voltak volna ezek, nem pedig keresztény fejedelemnek, nagyobb barbárságot nem vihettek volna végbe az ellenség földén, mint amit a császár vezére annak saját alattvalóin elkövetett; midőn daczára annak, hogy a vár önkényt megadta magát és Heister által minden bántalom ellen biztosított, németek és rácok, kor, nem és állapotra való különbség nélkül, mindenfelé szabadon gyilkoltak, raboltak és gyűjtogattak; a nőket megfertőztették, a templomokat betörték, a papok vérével áztatott székesegyházat más épületekkel együtt lángba borították, a szent edényeket elharácsolták, a káptalanbelieket lovaik mellett táborukba hurczolták; s amidőn ezek Heisternél, ennyi ártatlanul kiöntött vér, és ennyi istentelenség miatt panaszt emeltek, ez még az érsek ellen is a leggyalázatosabb módon kikelt, és őt, és minden hozzátartozandóit, tüzzel és vassali pusztítással fenyegette.²⁾ És ezt akkor, midőn az érsek a fejedelem megbizásából éppen a béke előzményein fáradozott! — Azért maga gr. Pálffy János horvát bán is így ír, 1704. junius 5. ezen eseményről, az érseknek: „*Veszprimiek dolgát kimondhatatlanul sajnálom, én bizony nem approbálom; azért nem is bánám, ha valaki Heistert személyében derekassan megverné, de hogy Isten miatta ostorát sok szegény Legény Szoldátra, s eő Fölsége ártatlan szolgálaira eresze, nem kívánom.*“³⁾ Hogy pedig a többi csász. vezérek sem voltak jobbak Heisternél, és hogy ezen kegyetlen dűlást még tovább is folytatták, ki-

¹⁾ Miller, Epist. CI. P. I. p. 276.

²⁾ Ibid. Epist. CXII. P. I. p. 245.

³⁾ Ibid. Epist. CVII. P. I. p. 315.

tetszik Szécsénynek az ő küldöttei, Visa prépost, és Okolicsányi Pálhoz 1704. aug. 22. intézett leveléből; ahol mondja: „*Az Morvai s Austriai égetésnek magok az okai (t. i. a császáriak) mert mihent kigyútt Csallóközből eő Fölsége Armadája, Diószeghet s más falukat, úgy Galgóczot is várával együtt fölégette. Azért szenvedik az refavorot. Az Cartellát semmiben observálják, kiválthéppen az Budajak, az paraszt embernek puskaporral töltik meg az torkát, száját, s az hasán veti ki magát az por, süttik, nyúzzák elevenen az szégyenséget, az Aszszonyokat emlőjénél fográst kötik föl az gerendában, úgy kínozzák őket, Templomokat fosztják, Papokat ölik, vagdalgják. Ha ezekben alább nem hagynak, bizony hasonlot, s többet is várhatnak.*“¹⁾

Illyen körülmények között nyílt meg a szécsényi közgyűlés, melyet Rákóczy 1705. sept. 1-re hítt össze, s amelyen ő közakarattal a szövetséges rendek vezérének megválasztatott, s a mellette levő senatussal egyetemben, a békealkuvások folytatására, és mindannak, mit a környülállások, s a haza dolgainak állapotja szerint jónak és hasznosnak ítél, munkálására és végzésére fölhatalmaztatott.²⁾ Az érsek, ki, már most mint I. József megbízottja, Rákóczyt Nyitrán fölkereste, elkísérte őt Szécsénybe is, és mély belátása- és nagy befolyásánál fogva, el nem mulasztotta használni az alkalmat a béke helyreállítására. De mivel ígéretnél egyebet nem nyújthatott, annak pedig a magyarok már nem hittek, az értekezletnek nem lön ohajtott sikere. Hogyan is hihetett volna Rákóczy, hogyan hihettek volna a szövetséges rendek a bécsi ígéretek őszinteségében, midőn az egyetlen biztosítékot, mi őket megnyugtathatta volna, a garantiát folytonosan visszautasították? Magának a szécsényi gyűlésnek folyama alatt pedig az udvar küldöttei azon

¹⁾ Miller, Epist. CXLIII. P. II. 89—91.

²⁾ Szalay L. Magyar. Tört. VI. k. 289. 1.

működtek, hogy a katolikusokat a protestansokkal összeveszítsék; úgyhogy Rákóczynak minden erejét meg kellett feszítenie, hogy az ebből eredő bajt és veszedelmet megelőzve, elhárítsa.¹⁾

Valóban nem lehet csodálkozni, ha gr. Forgách Simon, 1706. octob. 26-án, Sassynból, Szécsényhez intézett levelében, előszámlálván azon kegyetlenségeket és hűtlenségeket, miket a császáriak a magyar és a karvay sánczban elkövettek, hol mindamellett, hogy a szegény, tudatlan népet parolájokkal hitegették, parasztot, asszonyt és gyermeket, kardra hánytak; továbbá Miskolcz és Szikszó égetését, hol még az egyháziakat és kolduló barátokat is legyilkolták, s. t. így kiált fel: „*Nagyságod fáradozik az Tractának folyamattjában. De édes Nagyságos Uram! Tracta, Tracta, iam scimus facta. Atta volna az Isten, azelőtt is hattunk volna annak békét, nem kötöttünk volna így reá, meg attunk mi az sinceritásnak az árát. Szent Tamás már az mi Patronusunk.*“ s. t. ²⁾

Végre tehát két évi alkudozás után, a fegyverszünet megkötötetett, Nagyszombatban, és I. József részéről aláíratott Pozsonyban, 1706. maj. 8. gr. Wratislav János Venczel, cseh cancellar, és Szécsény Pál kalocsai érsek által.

Az értekezlet kezdődött april 15-én, s a fegyverszünet ideje előlegesen maj. 12-re határoztatott; azután pedig a közbenjárók buzgó sürgetésére, julius 12-ig kiterjesztett.³⁾ Ezen engedelkenységre, mondja Wagner, két indok

¹⁾ Tört. Kalász. Egy lengyel kir. tanácsos levele s. t. a vargyasi Dániel család irattárában s. t. 171. l. Rákóczy emlékirata, 107. l.

²⁾ Miller, Epist. CCV. Par. II. p. 271.

³⁾ Közbenjárók voltak; Anglia részéről: Stepney György; Holland részéről: Hamel Bruyninx. Békebiztosok, a mondotakon kívül, I. József részéről: lotharingiai hg. Károly, ol-

birta a császárt: egyik, hogy ezen rá nézve valóban ártalmas könnyűséggel meggyőzné a mindig panaszkodó szövetségeseket; a másik titkoltabb, mert, mint mondá Stahremberg, a hadikészületekre ezt az időt szükségesnek tartotta. A Rajna mellől is vártak néhány segédezredet, s az erdélyi sereg, mellyben legtöbbet bíztak, sem érkezhett meg hamarább, mint a nyár vége felé. Minélfogva a háromhónapig tartó, bizonynyára fáradságos, nagyszombati értekezleten, amint azt minden mélyebben látó előre megmondotta, utoljára is nem végeztek semmit.¹⁾

A fegyverszünet nevezetesebb pontjai, mellyekben hosszas vitatkozás után megegyeztek, ezek valának:

A dolgok azon állapotban maradjanak, amellyben vannak; és hogy a kölcsönös bántalmazásokra kevesebb alkalom adassék, amennyire lehet, hegyek és folyamok által ideiglenes határ jelöltessek ki. (Ez pedig volt, Dunántúl: Sopronytól, a Csáva vize mellett, Balfon, s a Fertő mellett Ruszton, Nizsideren és Nyulason át a Lajtához Gátaig, innen Óvárnak a Duna partján Pozsonyig terjedő föld. Ami azontúl esett a császáriaknak, ami innen, a szövetséges magyaroknak hódolt. — A Dunán innen mindenik fél megtartotta hadi állását; úgy nemkülönben Erdélyben is.

A Dunán, Száván, Dráván és Maroson a császáriak szabadon hajózhassanak. A Vág a magyarokat illesse.

mütszi és osnabrugi püspök; gr. Illésházy Miklós, trencsenyi és lipői főispán; gr. Lamberg Ferencz Zsigmond, tábornok; — a szövetséges rendek részéről: székesi gr. Beresényi Miklós, főtábornok; nagykárolyi b. Károlyi Sándor, a tiszántúli hadak parancsnokló tábornoka; keresztszegi gr. Csáky István, főhadibiztos; kis-sennyei b. Sennyei István, a rendek cancellárja; Petes András, ansariai püsp. egri nagyprépost; Galambos Fer. Gerhárd György, Kajáli Pál; Jánoky Zsigmond udv. cancellár; Lubsánszky János irodaigazgató.

¹⁾ Wagner, Hist. Josephi Caesar. p. 133.

Szabad legyen ezalatt nemcsak a dunai városokba, úgymint Győr, Komárom- és Esztergamba, hanem a többi megszállott erősségekbe is, minők Lipótvár, Trencsény, Fehérvár, Szigeth és Nagyvárád, élelmi szereket, takarmányt, és más szükséges dolgokat bevinni.

És hogy ebben semmi csalás ne történjék, a közbenjárók fölügyelnek, és meghatározzák, mire van a megszállottaknak, a katonák és a város lakosságának számához mérve, szükségök.

A fegyveresek a szántóföldek és szőlők művelését ne akadályozzák.

A Dunán túl Kőszeg, a Dunán innen pedig Szakolcza semleges városoknak nyilváníttatnak.

Mindakét részről neveztessenek, kik a támadható viszályokat, az alkuvófelek értelme szerint elintézzék.¹⁾

A fegyverszünetet nyomban követték a békealkudozások; melyeknek pontjai, miként Rákóczy emlékiratában (129. l.) mondja, Érsekújvártt, az egész tanács közreműködésével szerkesztettek, és 23. pontba foglalva, rövid kivonatban így következnek:

Az 1. illeti a külföldi hatalmasságoknak a végzések megtartása felőli kezességét, garantiát. 2. Erdélyre nézve teljesítesse azon egyezés, melly 1686. Leopold, Apaffy fejedelem és az ország rendei között történt. 3. A Pozsonyban 1687. tartott országgyűlés erőszakolt végzései töröltessenek el; értvén különösen a koronának az elsőszülöttség rende szerénti öröködését. András király decretuma pedig minden pontjában és záradékaival együtt, élesztessék fel. 4. Az országba idegen hadi nép ne küldessék. 5. A nádor helyeztessék vissza abba a méltóságba, és azzal a tekintéllyel, melly őt a király és nemesség között közbenjárónak és bírónak teszi, megha-

²⁾ Wagner, Hist. Josephi Caesaris p. 131. 132. — Szalay Magy. Tört. VI. k. 327. 328. l. Miller P. II. p. 232—242.

sonlás idején; úgy nemkülönben az országbirói, báni, korona-ri, tárnoki s. t. tisztségek és méltóságok is. 6. Az országban levő hadi népek fölött magyar tábornokok gyakorolják a hatalmat. 7. A fiscus perfolytatásának zsinórmértéke a haza törvénye legyen. 8. A korona, és a cancellaria levelei ne másutt, hanem az országban tartassanak, és a haza iránti hűségökről ismeretes honfiakra bízassanak. 9. Azoknak, kik a portával tartottak, fiscusra szállott jószágaikkal igazság és az ország törvényei szerint bánjanak, s a hadfoglalási jog, vagy is jus neoacquisticum, örökre töröltessék el. 10. A magyar ügyek mindig a magyar cancellarián tárgyalassanak, s annak hatáskörébe való avatkozástól az idegenek eltiltassanak. 11. A hivatalok és javadalmak, úgy az egyháziak mint polgáriak, ügyes, érdemes hazafiaknak, és ne külföldieknek adassanak. 12. Szólott a különböző vallásoknak egyességéről. 13. A jezsuiták az ország beleegyezése nélkül soha többé vissza ne állíttassanak. 14. A perlekedés és igazságszolgáltatás módja a törvények szerint való régi lábra állíttassanak vissza. 15. Azok, kik törvénytelenül fosztattak meg javaiktól, azokba ismét visszaállíttassanak, úgy hasonlóképen azoknak örököseik, kik hasonló okok miatt megölettek. 16. Az udvari kamara által tett törvénytelen ajándékozások és eladások semmíttessenek meg. 17. Illette a pénzértékét, melly legalkalmasabb lesz az ország szükségére. 18. Minthogy a karloviczai békekesség az ország hozzájárulása nélkül kötöttet, eziránt a király többé a nádor, a senatus, vagy az ország által fölhatalmazottak tudta nélkül ne intézkedjék. 19. Azon hazafiaknak úgy mint idegeneknek, kik a szövetséges rendekkel tartottak, örökös bocsánat adassék. 20. A törvény ellen tett számkivetések hiúsíttassanak meg; ide értve különösen a Rákóczy és Bercsényi ellen hozott ítéleteket. 21. A jászok és kunok, valamint nagyszámú hajdúvárosi kiváltságos lakosok, kik a ka-

mara által eladattak, szabadíttassanak fel. 22. Az adó és más közterhek, az ország megegyezéséből vétessenek fel, nem pedig a bécsi udvar tetszéséből. Végre 23. Egy közönséges gyűlésben adassék vissza az országnak régi állása és formája, a régi törvények szerint; s az itt bé nem foglalt számtalan sérelmek orvosoltassanak, és mindenkinek igazság szolgál-tassék.¹⁾

Ezen pontok sokkal több nehézségre és kifogásra ta-láltak, semhogy az országnak csendességét és nyugalját, mit később csak a szathmári béke eszközölt (1711. maj. 1.), általuk helyre lehetett volna állítani. Szécsény, a magas műveltségű, szent buzgalmú, hazafias érzelmű és rendület-len jellemű főpap és országnagy, az alkudozásoknak, mel-lyeket illy kényes időkben, olyan mély belátással, annyi önmehtagadással és kitartással folytatott, végét nem ér-hette; mert Bécsből, hova az udvar által tanácskozássra meghivatott, haza menvén, Sopronyban megbetegedett, és a haldoklók szentségeinek ájtatos felvétele után, 1710. maj. 22. lelkét visszaadta teremőjének. Teste, hol szerzetes éle-tének alapját megvetette, Vondorffon, a pálosok templomá-ban, takaríttatott el.²⁾

¹⁾ Történ. Kal. A vargyasi Dániel család irattárában s. t. 175. 176. l. Összehasonlítva Miller, P. II. p. 247—263.

²⁾ Benger, Annal. Ord. S. Pauli. — Lásd Katona, Hist. Metr. Coloc. Eccl. — Miután megmondottam Szécsény születése és halála évét, sértésnek tartanám az olvasóra nézve, életkorát külön kiírni; mert ez annyit jelentene, mintha föltehetném, hogy 1642-öt nem tud az 1710.-ből kivonni. Ha tehát emiatt valakit Katona idézett munkájának 148. lapjáig kellett volna fárasztanom; valóban nem tudnám, mulasztásomat sajnáljam e inkább, vagy azt, kit odáig fárasztottam.

Ami Szécsény halálának körülményeit illeti: erre nézve úgy hi-zsem, csak az érdekelheti az olvasót, hogy mint főpaphoz és keresztényhez illet, a haldoklók szentségeit ájtatosan fölvette. Hogy ki gyóntatta őt meg: Prudentius volt-e az vagy Sím-

Igen csalatkoznánk, és igazságtalanok lennénk, ha az érdemet mindenkor a sikertől föltételeznénk: nem az egyénektől függ az, hanem a körülményektől, melyeken gyakorta a legszentebb törekvés és legbölcsebb tanács is hajótörést szenved; kivált midőn a kedélyek igen el vannak keseredve, és nem a józan észre, nem a méltányosságra, hanem a fegyver hatalmára hivatkoznak. Illyenkor nincsen nehezebb, nincsen háladatlanabb szerep, mint a békéltetőé. Ennek föl kell magát mindennemű erényekkel vértéznie, hogy magasztos hivatását lelkiismeretesen betölthesse. Szécsény ezt megtette. Ő nem kevesebbé szerette hazáját, mint aminő hűséggel ragaszkodott királyához: azért fontos előterjesztéseket tőn mind Rákóczynak, mind a fejedelemnek. Állását különösen megnehezítette az, mi Rákóczynak is, saját vallomása szerint,¹⁾ legtöbb kint okozott, a vallásügy. Szécsény sohasem feledte, hogy ő kath. főpap, és egyházának érdekeit mindenkor hazafias szabadelvűséggel védette a protestansok túlkapásai ellen; valamint ezt Bercesényihez, Károlyihoz, Scalvinionihoz intézett levelei mutatják. Mégis, becsülendő mérséklettel és államférfúi bölcseséggel, kerülte a viszályt és a szakadást, olyan időben, midőn, — saját szavaival élve, — „*una ab omnibus quae-renda libertas, singulorum haerere debet animo.*“²⁾

És ez, — mi mindenesetre Szécsény jellemének legszébb vonásaihoz tartozik, — neki annál fáradságosabb le-

plicius? az olvasóra nézve közönbös. Ebből mit sem lehet következtetni. Az gyóntatta meg, akit történetesen meghívtak; vagy akit a haldokló személyes vonzalomból, vagy bármi okból, bizodalmaival megtisztelt. Ez esetben a pálosok bondorffi perjele, Weinacht András; de aki, a pálosok iránti rokonszenvnek minden sérelme nélkül, éppen úgy lehetett volna bárki más.

¹⁾ Emlékirat 75. és 110. I. Szalay Magy. Tört. VI. k. 281. l.

²⁾ Miller, Epist. XXXVIII. XL. P. I. p. 109. 120. Epist. CLXXX. P. II. p. 172.

hetett, minthogy „más részről Szirmay és Okolicsányi, a császár küldöttei, a lutheránusokat bujtogatták.”¹⁾

Földi maradványai, száz év múlva (1811. octob. 25.), áttették a Széchenyi nemzetség ezenki sirboltjába; mert az eltörölt pálosok vondorffi templomát és sirboltját már előbb a francziák földúlták; utóbb pedig a köszénbányát bíró társaság kezdette különféle profán czélokra használni; míg Wilt győri püspök kérésére, azt a főherczeg nádor be nem csukatta. A koporsó fölvetelénél „Széchenyi Pál érsek testét számtalan nézők jelenlétében, illendő pompával, maga, — a püspök, — fölemelte, és hogy annak a rothadástól mind- eddig épen maradása nyilvános legyen, ezt minden jelenle- vőknek fölmutatta, sőt sokaknak kezeikkel is hagyta illetni

.....
 akik mindnyájan meggyőztettek, hogy az, ámbár száz esz- tendőknél tovább feküdt is lelketlenül, még sem látott rotha- dást; sőt még a gyolcs is, mellybe takartatott, olly friss volt, mintha a temetés azelőtt kevés nappal történt volna. A test

¹⁾ Rákóczy Emlékirata 75. 107. 153. l. Ha a fejedelem ezen alattomos bujtogatásokat olly körülményesen le nem irta volna, föltalálnók magának Szécsénynek Scalvinionihoz, 1705. junius 20. intézett levelében; ahol így szól: „*Caeterum in praesenti dura desideratae Pacis negotiatione pro privata duntaxat sua notitia, et, si ita iudicaverit, suae Maiestati quoque communicanda, expediens esse censui, notificare, adiunctos mihi, praeter Excellentissimum V**** (valószínűleg Wratisláv) *qui quidem si peccat, pec- cat per simplicitatem, et zelum minus discretum, non per malitiam, plus perficiendo operi obesse, quam prodesse, vel maxime ultimo adiunctum, et submissum, credo in- stinctu inimicorum Pacis, et meorum, qui et alterum iam corrupti. Ille simulatus Catholicus, alter Lutheranus, cum ingenti labefactione fidei catholicae omni conatu promovent haeresim, pro maiori securitate in dies fir- manda retardant omnimode Pacis consilia, et nisi huc-*

olly jó állapotban találtatott, hogy a bőrt a csontoktól el lehetett választani; a színe mindazáltal megbarnult, és az orrnak szélső része valamennyire elkopott. A bébalzsamozásnak pedig legkisebb nyoma sem találtatott.⁽¹⁾ Azután a test a koporsóba ismét behelyeztetvén, a koporsó lezáratott, és Wilt püspök és gr. Széchenyi Ferencz pecsétével megerősítettett, és a nemzetségi sirboltba letéttetett.

Szécsény, mint az előadottakból kitetszik, egyike volt a legjelesebb férfiaknak, kik valaha a magyar nemzetet, s a magyar egyházat díszesítették. Tudományosan komoly, szigorú, s az ősi erényekhez hiven ragaszkodó,²⁾ és mindamellett oly finom műveltségű, hogy az ő társalgási modora és bánásmódja mindenütt példányképül vétetett. Tőle származott azon közmondás, midőn valakire egyetlen magaviseleteért élesen és élcezen rá akarunk csapintani: „*Ez sem volt Pál érsek udvarában.*”⁽³⁾

Tudományszeretetének legkitünőbb emléke a győri akadémia, mellyet nagybátyja, Szécsény György, még mint veszprémi püspök 1654. alapított, ő pedig nagy költséggel

usque praesentia hic mea haeresim aliquantum retinuisset, exiguum in pluribus locis vestigium fidei catholicae appareret.“ Miller, Epist. CLXXX. P. II. p. 172.

¹⁾ Nemzeti Plutárk.

²⁾ „*Vir erat moris prisci, hoc est severi, et facti ad omnem gravitatem,*“ mondja Bel M. Notitia Hung. Novae. Tom. III. p. 577.

³⁾ Az „*Archi-Episcopi Strigonienses*“ czimű munka írója (Schmith) ugyanezt Várdy Pál esztergami érsekről állítja: „*P. Szörényi author est adolescentis in disciplinam Archi-Episcopi receptos, adeo omni genere virtutum insignes fuisse, ut si cives unum aliquem vitio notatum intuerentur, continuo dicerent: Hunc in aula Archi-Episcopi Pauli minime enutritum.*“ Tyrnav. Typ. Acad. S. J. A. 1752. p. 101. — Ő Szörényire hivatkozik, én Lehóczkyra. I. Regni Hung. et

fölépített, és a Musáknak állandó lakásul szentelt. De nem-kevesebbé pártolta a vallási intézeteket is; mit több rendbeli alapítványai bizonyítanak.¹⁾

Szép lelkének megfelelt csinos külseje: fekete bajusz, teljes szakál,²⁾ hosszúkás arcz, sokat jelentő fekete szemek, nyílt homlok: ezek voltak Szécsénynek ismertető jelei.

És így elmondván, mit ezen nagy férfiúról kutfőim nyomán mondhattam, leteszem a tollat, melyet soha másnak, mint az igazságnak és az érdemnek föl nem ajánlottam; és szerencsésnek vallom magamat, hogy azon emlékoszlopot, melyet a történelem Musája Szécsény magas szellemének emelt, friss koszorúkkal ékesíthetém.

Part. eidem annex. Stemmatographia. P. II. p. 372. Utoljára is mindakettőnek igaza lehet, és ugyanazon erénnyel mindakét Pál érsek jeleskedhetett.

¹⁾ Pauer J. Az egyh. r. érdeme 367. 371. és 380. I. Jótéteményiről bővebben szólnak: Lányi K. Magyarföld Egyháztört. II. k. 316. I. Katona, Histor. Metrop. Coloc. Eccl. p. 146. és Benger. Annal. S. Pauli p. 438. melyek között megemlíendő, hogy Kalocsán érseki palotát épített; ámbár ő maga abban soha sem lakott. Róka szerint: „*Qua is per durissimi illius temporis, quo exul Colocsa, et Vesprimio plurimum aberat, calamitatem potuit, propriam Szécsényanae genti liberalitatem exeruit, opes cum primis in Leitapontanos S. Augustini fratres, larga (qualis nempe his manica) manu profundens. Spectatur hodie dum in loci eius religiosorum triclinio, utriusque Szécsényii icon.*“ Vitae Vesprim. Praesulum. p. 473.

²⁾ Akkor még a papok a divatkór utánzásában nem satnyúltak el annyira, hogy az egyházi méltósággal összeférhetlennek tartanak, mit üdvözítőnk isteni méltóságával meg tudott egyeztetni.

FÜGGELÉK.

A

**Gróf Széchenyi nemzetség levéltárából
Sopronyban.**

Acta decorem Familiae Comitum Széchenyi concernentia.)*

I.

Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi, Tyrolis et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad singularem certorum fidelium nostrorum intercessionem, et diligentem recommendationem pro parte fidelis nostri Religiosi fratris Pauli Szécheny, Ordinis Sancti Pauli primi Eremitae, apud Maiestatem nostram factam, tum etiam pro ea, qua in constituendis legitimis Ecclesiarum Dei Pastoribus tenemur cura, et sollicitudine, benignum habentes respectum, ad praeclaras virtutes, laudatosque et acceptabiles mores, doctrinam item ac eruditionem, atque omnibus gratam, et honestam vitae conversationem caeterasque excellentes

*) Tom. I. Nro. 2. Fasc. I. Nr. 12.

animi dotes praefati Religiosi fratris Pauli Szécheny. Eundem itaque tanquam personam idoneam, et bene meritam, ad Episcopatum Quinqueecclesiensem nunc per translationem, ac promotionem ex eodem Eppatu Quinqueecclesiensi fidelis nostri Reverendi Joannis Gubasoczy, eiusdem Eppatus Quinqueecclesiensis ultimi, veri legitimi, et immediati possessoris, consiliariiique nostri ad Eppatum Vacziensem de Jure et de facto vacantem, autoritate Juris patronatus nostri Regii, quod generaliter in conferendis universis Regni nostri Hungariae et partium ei subiectarum Ecclesiis, ac Beneficiis, more divorum quondam Hungariae Regum praedecessorum nostrorum beatae recordationis, optimo Jure habere, et exercere dignoscimur, nominandum, eligendum, et praesentandum, ac eundem Eppatum Quinqueecclesiensem simul cum omnibus oppidis, villis, possessionibus, praediis portionibus, et Juribus quibusvis possessionariis ad eundem Eppatum Quinqueecclesiensem de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, ac in quibuscunque mentionati Regni nostri Hungariae Cottibus adiacentibus, pariter cum omnibus suis fructibus, redditibus, obventionibus, et emolumentis, quibuslibet eidem Religioso fratri Paulo Szécheny dandum duximus, et conferendum. Imo nominamus, eligimus et praesentamus, damusque et conferimus presentium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris Honorabilibus Vicario, Lectori, Cantori caeterisque Canoniciis, et Beneficiatis, tam antelatae Ecclesiae Quinqueecclesiensi, quam etiam aliarum Ecclesiarum Dioecesi illius subiectarum, harum serie firmiter committimus, et mandamus, quatenus a modo in posterum praerepetitum Religiosum fratrem Paulum Széchen, pro vestro vero, legitimo, et indubitato Eppo et Praelato, tenere et recognoscere, eidemque debitam reverentiam, honorem ac obedientiam, prout bonos Ecclesiae Ministros decet, prae-

stare, et exhibere, in omnibus denique lictis et consveticis rebus Jurisdictioni ipsius parere et obtemperare modis omnibus debeatis, et teneamini. Secus non facturi Praesentibus perlectis Exhibenti restitutis. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae die vigesima nona Mensis Martii. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo sexto. Regnorum nostrorum Romani decimo octavo Hungariae et reliquorum Vigesimo primo, Bohemiae vero anno vigesimo.

Leopoldus m. p.

Stephanus Orban m. p.

(L. S.)

Acta decorem Familiae Comitum Széchenyi concernentia.)*

II.

Sacratissimae Caesareae, nec non Ungariae, Bohemiaeque Regiae Maiestatis, Archiducis Austriae, Domini nostri clementissimi nomine, domino Paulo Szécheny Coloczensis, et Bachiensis Ecclesiarum canonice unitarum Archiepiscopo, Episcopatus — Wesprimiensis Administratori locorumque et Comitatum illorum supremo et perpetuo Comiti, Abbati S. Gotthardi hisce benigne intimandum. Considerasse nimirum Suam Sac. Caesaream Regiamque Maiestatem, et clementissime perpendisse, non tam fidelia, a Patruo suo, domino Archi-Episcopo olim Strigoniensi, Regni-que Hungariae Primate Maiestati Suae, totique Augustae Austriae domui per plurimorum annorum tractum, varys in occasionibus praestita insignia, Eique grata servitia peculiarem etiam, laudabilemque in promovendo Dei honore,

*) Tom. I. No. 2. Fasc. I. No. 50.

propagandoque orthodoxae fidei cultu, ac dicti Regni tranquillitate firmanda ad devexam usque aetatem, imo ad finem vitae suae exhibitum Zelum, studiumque, quam propria domini Archi-Episcopi Coloczensis praeclara, quibus a divina Bonitate praeditus est, talenta, doctrinam nimirum eximiam, impensos in Vineam Domini per multam annorum seriem magna sui commendatione labores, raram in rebus agendis dexteritatem, praecipue vero solertem moderno afflicto Regni Hungariae Statu ostensam in procuranda pristina tranquillitate, ac quiete curam, ac solitudinem, ideoque motu proprio praelibatum Dominum Archi-Episcopum in publicum et speciale propensionis, ac clementissimae benevolentiae Suae Caesareae, ac Regiae testimonium in actuale Consiliarium suum intimum, resolvit, elegit, ac Consiliariorum suorum intimorum coetui adnumerari iussit, ita quidem, ut a dato huius decreti eidem inter Suae Maiestatis Consiliarios intimos locus cum voto et Sessione reservari, ratione praestandi soliti iuramenti vero saepius alte memoratae Suae Maiestatis ulterius mandatum expectari debeat. Quod saepefato domino Archi-Episcopo harum vigore decretalium litterarum pro sua notitia et consolatione insinuat. Caeterum Sacra Caesarea, Regiaque Maiestas benevolentiam et gratiam Suam Caesaream, ac Regiam eidem hisce clementissime confirmat. Signatum Viennae sub impresso Eiusdem Sacrae. Caes. Regiaeque Maiestatis secretiori sigillo, die 21. Mensis Junij Anno 1704.

(L. S.)

Joh. Ignatz Lebrecht
m. p. V. K.

Acta decorem Familiae Comitum Széchenyi concernentia.)*

III.

Dem herrn Ertzpischen von Colozza thue ich hiemit die Versicherung geben, dass ich ihm aus besonderer Consideration dero Mihr undt ihrer Mayestät meinen herrn Vattern Sel. geleistete trauen diensten undt in erwartung, das der herr Ertzpischhof mit solicher traue gegen mich Continuiren, absonderlich aber zu herbringung eines gueten fridens in Ungern alle Officia anwenden wirdt, die erste Nomina zu dem Cardinalat nachdeme der Duca di Moles wirdt Cardinal promovirt sein; geben undt zu seiner Zeit die nätige Expedition darüber demselben aussshendigen lassen werde, so ich hiemit dem herrn Ertzpischen verspreche, undt in Übrigen ihme mit Kayserl. huldten und gnaden wohl beygethan verbleibe. Wien den 22. May 1707. Joseph.

(Egyszerű másolat után.)

*) Tom. I. Ns. 2. Fasc. I. Ns. 58.

Ezen leveleket s a munkálatomban használt levéltári regestákat, még boldog emlékezetű gr. Széchenyi István közbenjárására nyertem meg a nemzeti levéltárból. Hálám jeléül ide igtatom a nemzeti levéltárnokának, Paúr Iván urnak, 1860. mart. 14-ről, a legnagyobb magyarhoz intézett, kérésemre vonatkozó sorait; melyek egy részről mutatják a Széchenyieknek országszerte ismert hazafias készségét; de más részről értesítenek azon sajnós veszteségről is, melyet a levéltár éppen az irodalom szolgálatában szenvedett.

„Midőn a Méltóságos Gróf Senior az $\frac{1}{2}$ alá másolt kíváncsolomnak a maga részéről a legnagyobb készséggel és örömmel kíván megfelelni, úgy hiszi, hogy e részben csak az egész nmlgu család helyeslésével fogna találkozni; ugyan azért minden eddig sem ismert szűkkeblőséget félre téve, egyenesen meghagyta:

Hogy Nagytiszteletű Pados János Ur kutatásainak a Széchenyi grófi nemzeti levéltára a legliberalisabb modorban megnyiljék és okmánykészletének kihasználására, minden lehető segéd adassék. Azon iszonyatos veszteség mindazáltal, mely a levéltárt, szinte az irodalom szolgálatában, ezelőtt vagy 50 évvel érte, épen Széchenyi György érsek, a keleti gyöngynél is drágább iratkincs részének, végképpeni elvesztésével, kettőztetett óvatosságra intvén, eredetben a levéltári helyiségeken kívül misem közölhető ugyan, de akár olvasása, akár lemásolása annak, mi ama hajótörésből „keves“ általjában, történeti adatokban „még kevesebb“ megmenekült, nem csak semmiféle nehézséggel nem fog találkozni; de sőt ahhoz a legelőnyösebb- és leghatározottabban ut nyittatni.“

Fogadja Excellentiád s. t.

Különösen mi Szécsény Pál ifjúságát s az arra vonatkozó adatoknak ismételt szorgalmazását illeti, így ir nekem, ugyanazon évi nov 28-ról, a t. t. levéltárnok ur: „sajnosan vagyok kénytelen megvallani, hogy úgy mint jelenleg is szokás, a nagy emberek ifjúságára vonatkozó iratokkal nem igen siettek a levéltárakat gazdagítani, különben tisztes őseink, és így Pál érsek-ről sincsenek ily adataim.“

A

Gróf Károlyi nemzetség levéltárából Pesten.

Báró Károlyi Sándorhoz intézett levelek.

IV.

Meltosagos Generalis Uram

Kglmed szent Gothardrul datált levelet nagy kötelességgel vettem, ném oly értelemmel irtam vala Kglmednek az predálásrul, az mint lattatik érteny, In ne adgya olyan értelemmel abban Kglmednek része legyen. haném mivel az én jstantiamra eő Fölsege méltoztatot mindén hostilitast maga hadainak megtiltany, migh ezén mostany kiadott punctumira s resolutioira valasztya nem lészen, s kívanta viszont hogy az mi hadaink is addigh cséndességben legyenek, azonban az mi hadaink minden hostilitast elkövettenek s praedaltak s dulták eő Fölsége tartományt, felő hogy hasonlot el ne kövessenek viszont raitunk, sött bizonyos vagyok benne, el is követik s vindicalyák s ez az darab föld romlik érétte, való ugyan hogy Orderé ellen ad persuasiones Dni Comitís Erdödi et Hevenyesi gyútt vala Rabbatta S. Gothardra, (melyet igen jpróbál, az Udvar) s azért az mi esétt raita eziránt excusabilisék vagyunk, de az utan való egétést igen sainalyák s laitan túl valo portazásokat, s kérem is ez iránt Klgmedet témperalya ugy az dolgot, több

rül több okott né adgyunk veszedelmünkre, s ezen darab országnak elpusztulására. Szinté ezen órában veszem az Mel-tosagos Feyedelem levelet cum acclusis, Kijs meltoztatik pa-rancsolny hogy Gyöngyösre siessék, az hova is mind maga, s mind Berczeny Uram s mind Forgacz Uram sietnék, hogy ottan circa propositionés a Sua Mtte factas tanakodván, s consultalván, Országunk s nemzetünk megh maradására valami jót végezhecssünk, kire nézvé kérem szeretettel Kglmdt, meltoztassék valamely Dunán tul valo böcsületés tisztét (ha lehetségés Ebeczkí uramat) ennéhányad maga-val velem elbocsattany az ki convoíom légyen, mert tartok attul oda tul valok nem levén velem ugy né yáryak mint minap, midőn az m. Feyedelem udvarlására mentem Paxsra, Sült tiz tizenőtt puska hozzam az In oltalmazot az veszedelemtül két emberemet egyket meghlöttek masikat feyben vágták. ném késem ithón négy őtt nap mulván mégh jndulok, hogy ha puska porbul succurral Kglmd nagy jo néven veszém s kívánván tartsa In Kglmdt kívant jo egessegben maradok Kglmd szolgáló Igaz Joakaróya Szécseny Pál Kal. Érsek. m. p. — Simegh 16. Augusti 1704.

P S. bizonyos consideratiokra nézvé utomot csak ugyan Földvárnak vészém. Az mi kevés borom ott vagyon Kglmdtül nem tiltom, ayánlván Kglmd protectioyaban ott való pusztá Joszagomot. —

V.

Meltóságos Generalis nekem bizodalmas Jo uram

Kglmed levelét vettem böcsülettel, jo akarattyat igyekezem mégh szolgálnom. Saarvarrul, s Kapuvárrul valo gondolattya már késő To kösztt erőssen egeti Haistér népé; az többijs utanna mégyen, az Styriai égétésnek ez az effectussa, In méltán látogat bennünkét, midőn jo alkalmatosságokat nyúitot Isten az bekességre, s nem ampléctalyuk, ontodik az kéresztyén vér, kirül In előtt számot adunk, mért bár első okot az némét adott is arra, mindazon által azt mégh ősmérvén kivanta törvényés igazságunkban valo sérélmünket megh orvosolny; s énnekutanna abban meghtar-tany, dé oblatiójat ézarant Fölséges Udvarnak ném accéptalyuk, hitelt ném adván igirétinék noha mind Anglus s mind Hollandus cavéal ez irant s kész magat közben vett-ny, azonban romlunk, fogyunk, pusztulunk, s elmulatván az jo alkalmatosságot, az utan örömet ragaszkodnank hozza s hinnénk dé keseő lészen. Franciaban, Bavarusban, Törökben bizot az M. Feyed~~le~~m szükségnek ideyen non com-
parent, s nemis lészen semmj belőlé, nékik akarunk szol-
galni s magunkot rontyuk, In egyedül orvosloya, dé ahozis
ném jol folyamodunk, midőn naponkent valo sok Istente-
lensegekben ugyan uszunk s boszura ingereljuk.

En holnap utan In jovoltabul méghjndulok az Meltosá-
gos Feyedelemhéz mivel az mint irtam vala Kglmdnek paran-
csolya Gyöngyösré valo ménételemét, ilyen lármában mint
mehet végben az consultatio ném tudom. In fordítcsa min-
den jora allapotunkot szibül kivanom s maradok Kglmd

szolgalo Igaz joakaroja Szécseny Pál Kalo. Ersek m. p.
Simegh 19. Augusti 1704.

Czíme: Meltóságos Generalis Karoly Sandor bizodal-
mas Nagy Jo Uramk eő Kglmk iram kötelésséggel.

Monyorokerek.

(Pecsét.)

VI.

M. Generalis Uram kötelés szolgálatom ajánlá-
saval kivanok Intül minden jókat Kglmdnk.

Hogy énnéhany izbéli leveleire Kglmdnk ékkoraigh
ném válaszolhattam követem megh bocsason mivel bizonyos
hun létett nem tudhattam az sok különböző hirek között,
igen kedvessen vettem hogy ném terheltetett tudositany
maga szerencsés operatioirul, felő mind azon által hogy ha-
sonlo egeteseket né köllessek rövid nap szenvednünk ha
csak In megh ném szallya szivet az M. Feyedelemnék, reá
ném áll az Armistitiumra, mivel bizonyosan tudom alkalmas
segitcsége érkezvén Haisternek (mellijs Hainburgban érke-
zett az mint mongyak hát ezerigh ki Brandenburgiai ki
másunnet valok) csak az ora nem tölt bé hogy raitunk gyün
várnak egyedül az én relatiomtul mi válaszal bocsattya Em-
berimet az M. Feyedelém s az mint iram ha az Armistitiumra
rea nem ál, bizonyosan raitunk gyünek, s felő hogy az Svécus
is segitsegét ne adgyon eő Fölsége nek, mivel mind az Anglus
s mind az Holandus sollicitályak s untatyák arra, s hihető is
hogy obtineályak mivel ratio status religionis ipsorum, sőt
ratio status omnium principum christianorum kivanja ásztat

hogy az Austriaj ház, el né nyomattassék az Franciatul, mely ha ugy törtennék praepotentiayával elnyomna mind az idegén religiokot s mind az több keresztény Feyedelmekét, azért eleitül fogvast nagy vigyazattal voltak arra, s most is vannak az keresztény Feyedelmék hogy eszt az két praepotens Monarchat oly aequilibriumban tarcsák, hogy egyik az masikat el né nyomhassa, s innét következik hogy az erőtnkség mindén tehetsegevel sött az több szomszéd Feyedelmek is assistálnak s ném hagyak elnyomattatny eő Fölseget s az Austriai hazat. az mi erönk azért czekeky arra hogy fundamentomit ingassuk az Austriaj haznak csak irritalyuk s tota nocte laborantés nihil coepimus, hanem veszedelmét s exterminiumot, ha csak most jn temporé ném amplectalyuk az alkalmatosságot s eő Fölsege kegyelmeségét, az ki most is elseő ayánlatiban törvenyész igazságunk irant constantér persistál, csak mi né kemenkégyünk. Sir az lélek bennem, midőn látom nemzétem keménységet s vakmerőséget, mikor jo alkalmatossaga volna minden vérontás nélkül sebei orvoslására s nem annyira keresi országa szabatságot mint az prédát, s ha már ellenseget predalna türhető volna, dé maga nyayát legh inkább, kiért In lehetetlen hogy szerencseltessen bennünket, midőn egymást fosztyuk marjuk. Vae! qui praedaris quia praedaberis, In szava, eleitül fogvast az illyenért romlott magyar orszagh s az egymás között való égyenétlenség s cupiditas praedae rontotta: jo méczették az eleink egyh Pesthi bástyának kövére. Congeries lapidum multis constructa rapinis, corruet et raptas raptor habebit opés. Magyarul ebül gyütött szerdeknek, ebül köl élvészny. megh bocsásson Kglmed hogy igaz hazafiuságom ily syncere nytogattya szivémét, mert kívánom inkább halalomot mint azt éryem az miket praevidealok ha csak Istén dum tempus est ném égyészteni az jó tanácsokra szivünkét.

Nyavalyas Kaldiné Hugom Asszonhoz mutatott Kglmd jo akarattyatt igén kedvessen vettém, azt is hogy Szent Gothardi váramban tett consumptioert meltoztatott az Fiscusnak parancsolny refusioval legyén In láttya oly fogyatkozással vagyok minden Joszágim már az hadak miat ki üresülvén, ha csak az M. Feyedelém könyörülvé raitam kényerrel nem tart, hova legyék ném tudom. Valo nem csak éngém ért ézén fogyatkozás, de masoknak is, ugy látom az miük volt él költ, mi mellet hadakozunk innen tova, nem tudom, csak éz is élégh okot adna az Armistitiumra s az jo bekessegré kit hogy In adgyon hova hamaréb szibül ohaitvan Maradok Kglmd mindenkor igaz Joakaroya szolgaya Szécseny Pál Kal. Érsek. m. p. Simegh 9. Augusti 1704.

VII.

Meltosagos Grlis Uram

Szinté hogy pöcsellettem (*pecsételtem*) Kglmd előbbeni levelére tött választomot vettem kedvessén második lévelét Kglmdnk, ugy leven az dologh az mint értém hogy derekas succursusa ninczen fris népbül, talam mégh ha az mint Kglmd irya jól akarnák az Magyarok, ném köllené félni az veszedelemtül, de ugyanis latom magamis az heijános dispositiokat s azért irom ha elegendő Emberek ném vagyunk hozza mért nem köljnkab amplectalny az jo bekességet, leghalab armistitiumot tévén tentálnank az dolgot, azonban az ilyen pusztulástul, léghalab mégh ménthetnénk magunkat. En ném látom tanácsosnak hogy halaszam utomot, né talantán reám

várakozván az Meltosagos Feyedelém nehézsztellessel legyén kivalkeppen az Bavarus Emberei ot lévén s talam Berczeny Uram is már oda jndulván, holott soka ném késhetik ézékre az hirekré nézvé is. Lambergnek irtam s kertem temperent et sistant arma, migh az M. Feyedelemtül válaszal megh térék, dé az recepissenél egyéb választom nem lett reaya haném azon recepissében irya hogy proxime ad választot, hiheto közli oda föl leveletem s onnét vár. Kérem az Istenért Kglmdt légyen azon az veszedelemtül tartassék megh az szegény föld népe, omni meliori modo. En valamit elkövethetek az én hivatalom szerent szegeny hazánk s nemzetünk méghmaradasara s szolgalttyára hatra marado nem leszek. Kivanvan tarcsa In Kglmdt kivant jo egességben. — Simegh 19. Augusti 1704. Kglmd szolgáló Igaz Joakaroja S. P. K. E. m. p.

Czíme: Meltosagos Generalis Károly Sándor bizodalmas nagy jo Uramnak eő Klmk iram kötelességgel

Ibi Ubi.

(Pecsét.)

* * *

Adhatnék még több okmányt is, ha azt bihetném, hogy tisztelt olvasóim a papirost fontolni fogják és nem megfontolni. De mivel felölők sokkal jobb véleményyt táplálók, az okmányokból csak az érdekesbeket választottam ki, és olyanokat, mik eddig nyomtatásban meg nem jelentek. Annak, aki az okmányok értékét szám és terjedelem, nem tartalom szerint szokta becsülni, úgyis mindegy lenne, akár sokat adnék, akár keveset. Sapienti pauca! Az illetők meg fognak érteni.
